

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ЯСТРУБЕЦЬКА ЛЕСЯ СЕРГІЇВНА

УДК 658.14-027.45-048.93 (477) (043.5)

**ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ
В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ФІНАНСОВИХ КОНФЛІКТІВ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Львів – 2023

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі фінансів, грошового обігу і кредиту Львівського національного університету імені Івана Франка Міністерства освіти і науки України.

Науковий консультант: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Крупка Михайло Іванович,
Львівський національний університет
імені Івана Франка,
завідувач кафедри фінансів,
грошового обігу і кредиту.

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
Варналій Захарій Степанович,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка,
професор кафедри фінансів;

доктор економічних наук, професор,
заслужений працівник освіти України
Дем'янишин Василь Григорович,
Західноукраїнський національний університет,
професор кафедри фінансів ім. С. І. Юрія;

доктор економічних наук, професор,
Корнєєв Володимир Вікторович,
Державний податковий університет
Міністерства фінансів України, в. о. декана
факультету фінансів та цифрових технологій

Захист дисертації відбудеться “07” липня 2023 р. о 9³⁰ год. на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.051.01 у Львівському національному університеті імені Івана Франка за адресою: 79008, м. Львів, просп. Свободи, 18, аудиторія 115.

З дисертацією можна ознайомитися у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка за адресою: 79601, м. Львів, вул. Драгоманова, 5.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради _____ **Назар ДЕМЧИШАК**

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Сучасна динаміка соціально-економічних трансформацій зумовлюється глобальною ситуацією у сфері безпеки, яка зазнала радикальних і незворотних змін, пов'язаних із появою нового типу загроз безпеці міжнародного середовища, окремих країн та суб'єктів підприємництва й сприяла переходу до використання гібридних важелів впливу на досягнення бажаних результатів фінансових конфліктів. В Україні, передусім, це пов'язано з багатолітньою гібридною війною росії, що перейшла в гостру форму – військову агресію, спричинивши суттєві інституційні трансформації в суспільстві через виникнення новітніх загроз, породжених воєнним станом, досвіду протидії яким ще повною мірою не напрацьовано. Ця гібридна та повномасштабна війна визначила необхідність переформатування підходів до управління фінансовою безпекою як держави, так і суб'єктів підприємництва.

Водночас складність загроз фінансовій безпеці ділових одиниць значною мірою посилена фінансовою кризою і невизначеністю, зумовленою постпандемічним періодом, нерівномірністю фінансування громад у результаті адміністративно-територіальної реформи й фінансової децентралізації в Україні, яка призвела до горизонтальних диспропорцій, виникнення конфліктів між громадами та із органами державної влади, недостатньо високою ефективністю використання публічних фінансових ресурсів, у т. ч. в ході реалізації спільних проєктів та ін. Крім того, зниження рівня фінансової безпеки підприємницьких структур спричиняють такі деструктивні чинники, як недосконалість нормативно-правового забезпечення фінансової діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах трансформаційних змін й виникнення нових викликів і загроз, неефективність механізму захисту прав власників, наявність корупційних схем на різних ланках державної влади, випадків недобросовісної конкуренції та фінансового шахрайства в підприємницькій діяльності, зростання рівня тінізації економіки. З огляду на це, актуалізується необхідність забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в умовах гібридних фінансових конфліктів.

Дослідженню природи гібридних конфліктів присвятили свої праці такі вітчизняні та іноземні вчені: О. Базалук, В. Бірчак, В. В'ятрович, В. Горбулін, Р. Додонов, Є. Магда, В. Мартинюк, М. Нікіфоров, С. Рябенко, Р. Бернсбі, Е. Броу, Е. Геллендорн, Х. Е. Гоеманс, Ф. Гофман, К. Каунерт, Дж. А. Ларсен, Г. Лассвелл, Г. Ласконьяріас, В. Мічлін-Шапір, А. Рач, Ш. Р. Рівз, Е. Фолі та низка інших.

Вагомий внесок у розвиток теорії і практики забезпечення фінансової безпеки на рівні держави зробили такі науковці: Г. Аніловська, В. Антипов, О. Барановський, З. Варналій, Д. Ванькович, О. Воробйова, В. Гаращук, В. Геєць, Н. Демчишак, В. Дем'янишин, Е. Дмитренко, С. Дмитров, Я. Дропа, А. Єжов, А. Єпіфанов, М. Єрмошенко, Я. Жаліло, З. Живко, С. Задорожний, О. Замасло, Є. Іонін, О. Колодізев, В. Корнеєв, М. Крупка, М. Кульчицький, М. Мельник, В. Молодик, Е. Невмержицький, Д. Нікитенко, С. Онищенко, Г. Пазєєва, О. Підхомний, В. Піхоцький, В. Предборський, О. Пугач, Б. Пшик,

І. Ревак, С. Реверчук, О. Саєнко, Г. Ситник, О. Терещенко, О. Терещук, М. Флейчук, В. Шлемко, М. Штангрет та ін.

Значний вклад у вирішення проблем забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва зробили такі вчені: Д. Андреев, Б. Андрушків, О. Безух, Я. Бережний, Ю. Берлач, М. Білик, І. Бланк, О. Бойкевич, Л. Буряк, З. Варналій, Т. Васильців, Ю. Вовк, В. Волошин, О. Гарагонич, О. Глущенко, В. Грушко, І. Дмитрієв, В. Домбровський, Р. Друзін, П. Дудкін, А. Єфименко, Д. Зеркалов, М. Камлик, В. Каркавчук, Н. Кирич, В. Коваленко, М. Кужелєв, В. Кузьомко, О. Ляшенко, Л. Малюта, І. Медведєва, І. Мойсеєнко, Т. Мостенська, Н. Невмержицька, В. Нестеренко, Н. Норіцина, О. Пластун, М. Погосова, А. Поддєрьогін, І. Сівчук, О. Сороківська, О. Стащук, І. Стойко, М. Суганяка, В. Фучеджи, Г. Швиданенко та ін.

Незважаючи на широке висвітлення у науковій літературі проблем, пов'язаних із забезпеченням фінансової безпеки як на рівні держави, так і на мікроекономічному рівні, не всі аспекти цієї складної та багатогранної проблематики з'ясовані, а окремі з них залишаються недостатньо розробленими й потребують подальших наукових досліджень. Особливо це стосується уточнення понятійно-термінологічного апарату, зокрема сутності та ролі гібридних фінансових конфліктів у забезпеченні фінансової безпеки вітчизняних суб'єктів господарювання, в т. ч. рейдерства, фінансового шахрайства, недобросовісної конкуренції та корупції; дослідження методологічного інструментарію вивчення чинників фінансової безпеки; розроблення методики стратегічного оцінювання рівня фінансової безпеки ділових одиниць із врахуванням фінансового та соціально-психологічного підходів, пошуку шляхів протидії гібридним загрозам фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва в Україні. Вагомість окреслених наукових проблем та їх практична значущість зумовили вибір теми дисертаційної роботи, визначили її мету, завдання та структуру.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту економічного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка за темами: “Фінансова політика модернізації економіки України” (0120U101808), “Формування фінансового потенціалу національної економіки” (державний реєстраційний номер 0116U001677), у межах яких автором проаналізовано проблеми забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних фінансових конфліктів і запропоновано практичні рекомендації щодо визначення її рівня з урахуванням фінансового та соціально-психологічного підходів, а також концептуалізовано типові сценарії впровадження організаційно-економічних заходів протидії гібридним фінансовим конфліктам у практику функціонування вітчизняних суб'єктів підприємництва.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є розроблення нових теоретико-методологічних засад забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні та формування практичних рекомендацій щодо діагностування й підвищення її рівня в умовах гібридних фінансових конфліктів.

Для досягнення мети у роботі поставлено такі завдання:

- розкрити економічну сутність понять “фінансова безпека суб’єктів підприємництва”, “гібридні фінансові конфлікти”;
- виокремити й охарактеризувати мікро- та макрорівневі складові фінансової безпеки і розкрити їхні взаємозв’язки;
- класифікувати загрози фінансовій безпеці суб’єктів підприємництва;
- з’ясувати роль конфліктів у забезпечення фінансової безпеки ділових одиниць та здійснити їх систематизацію із обґрунтуванням необхідності виокремлення гібридних фінансових конфліктів у самостійну галузь наукового пізнання;
- визначити типові гібридні фінансові конфлікти та сформулювати їх узагальнену характеристику за спільними ознаками;
- розкрити концептуальні засади дослідження чинників забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в Україні із врахуванням фінансового та соціально-психологічного підходів;
- удосконалити методологічний інструментарій дослідження чинників фінансової безпеки суб’єктів підприємництва;
- обґрунтувати вибір критеріїв оцінювання та прогнозування чинників фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в Україні;
- здійснити структурно-компонентний аналіз гібридних фінансових конфліктів (рейдерства, фінансового шахрайства, недобросовісної конкуренції, корупції), розкрити їхній вплив на забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в Україні;
- оцінити ефективність протидії гібридним фінансовим конфліктам у практиці вітчизняних суб’єктів підприємництва на основі методів експертного оцінювання;
- виявити вплив деструктивних інституційних трансформацій на фінансову безпеку суб’єктів підприємництва в Україні;
- розробити інструменти стратегічного оцінювання рівня фінансової безпеки суб’єктів підприємництва з використанням фінансового та соціально-психологічного підходів;
- запропонувати стратегічні орієнтири управління фінансовою безпекою суб’єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних фінансових конфліктів, зокрема шляхом розроблення механізму управління фінансовою безпекою ділових одиниць;
- сформулювати принципи та концептуалізувати типові сценарії впровадження організаційно-економічних заходів протидії фінансовому шахрайству, рейдерству, корупції та недобросовісній конкуренції в практику функціонування суб’єктів підприємництва;
- обґрунтувати напрями удосконалення інституційно-правового забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в умовах гібридних агресій та заходи щодо оперативного-тактичного реагування на виклики повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну.

Об’єктом дослідження є процес формування фінансової безпеки суб’єктів підприємництва.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади та практичні аспекти зміцнення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних фінансових конфліктів.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові та емпіричні методи наукового пізнання, серед яких: теоретичного узагальнення, індукції та дедукції – використано у процесі вивчення еволюції базових дефініцій: інтереси, економічні інтереси, фінансові інтереси, безпека, фінансова безпека, фінансова безпека суб'єктів підприємництва, конфлікти, фінансові конфлікти, гібридні фінансові конфлікти (пп. 1.1; 1.2; 1.4); метод наукового абстрагування – з метою узагальнення понятійного апарату дослідження; групування і систематизації – у цілях класифікації загроз фінансовій безпеці ділових одиниць й фінансових конфліктів, що виникають під час їхнього функціонування (пп. 1.3; 1.4); логічний, історичний та історичної абдукції – при дослідженні теоретичних та практичних аспектів еволюції гібридних війн і гібридних фінансових конфліктів у функціонуванні суб'єктів підприємництва (пп. 1.4; 3.1; 3.2; 3.3; 3.4); методи системного підходу, аналізу і синтезу – у ході здійснення структурно-компонентного аналізу гібридних фінансових конфліктів у підприємницькій діяльності (пп. 3.1; 3.2; 3.3. 3.4); факторний аналіз – для дослідження впливу окремих чинників на рівень фінансової безпеки суб'єктів підприємництва (пп. 2.4; 3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 4.3); метафоричні методи – з метою альтернативного відображення та обґрунтування причин поширення гібридних фінансових конфліктів (пп. 2.1; 3.1); анкетування та експертної оцінки – при розкритті проблем забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, що займаються виробництвом та оптовою і роздрібною торгівлею пальним в Україні в умовах гібридних фінансових конфліктів (пп. 3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 5.1); економічного аналізу – для діагностики рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва (п. 5.1); метод порівняння – в оцінюванні тенденцій поширення гібридних фінансових конфліктів у національному, галузевому й світовому масштабах, а також з метою дослідження зарубіжного досвіду щодо їх попередження і можливостей його імплементації у вітчизняну практику господарювання (пп. 3.1; 3.2; 3.3; 3.4; 4.4; 5.3; 5.4); метод графічної візуалізації – з метою забезпечення якісного наочного відображення результатів аналізу ключових тенденцій рейдерства, недобросовісної конкуренції, фінансового шахрайства й корупції в Україні (пп. 3.1; 3.2; 3.3; 3.4).

Інформаційною базою дослідження є міжнародні нормативно-правові акти та вітчизняна законодавча база у сфері забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в умовах гібридних війн, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних учених з теорії, методології і практики забезпечення фінансової безпеки ділових одиниць й наукові дослідження війн гібридного типу; матеріали науково-практичних конференцій, звіти, інформаційно-аналітичні та статистичні матеріали Служби безпеки України, Генеральної прокуратури України, Міністерства юстиції України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Національного антикорупційного бюро України, Кіберполіції України, Державної служби фінансового моніторингу України, Національного агентства з питань запобігання корупції, Ради національної безпеки і оборони України, Державної служби статистики України, міжнародних асоціацій, фінансово-аналітична інформація вітчизняних

суб'єктів підприємництва, що займаються виробництвом та оптовою і роздрібною торгівлею паливом в Україні, аналітичні матеріали вітчизняних підприємств, що зазнали рейдерських атак, результати проведеного анкетування та експертних оцінок.

Наукова новизна отриманих результатів. До найвагоміших наукових результатів дисертації, що становлять наукову новизну, належать:

у перше:

- введено в термінологічний апарат дослідження проблематики фінансової безпеки поняття “гібридний фінансовий конфлікт”, під яким запропоновано розуміти протистояння, що виникає у фінансових відносинах, має переважно прихований характер і передбачає скоординоване застосування множинності методів впливу з метою реалізації тіньових фінансових інтересів його учасників. Це розширює понятійно-термінологічний апарат, адаптує його до сучасних загроз фінансовій безпеці ділових одиниць, дає змогу врахувати український досвід у міжнародній практиці протидії гібридним агресіям;
- рекомендовано використання у фінансовій науці різновидів гібридних фінансових конфліктів (рейдерство, недобросовісна конкуренція, фінансове шахрайство працівників, корупція, конфлікти з інститутами фінансово-кредитної сфери, державними органами, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом) та сформульовано концептуальний підхід до їхнього структурно-компонентного аналізу на основі використання методів експертної оцінки функціонування суб'єктів підприємництва. Це дало можливість сформулювати узагальнену характеристику гібридних фінансових конфліктів за низкою спільних ознак (злочинна діяльність, спрямована на фінансову сферу; прихований характер; фальсифікація документів; наявність несанкціонованих операцій; використання фактору недобросовісного персоналу; зловживання з конфіденційною інформацією; психологічні маніпуляції) і деструктивних наслідків для фінансової безпеки ділових одиниць;
- запропоновано метод історичної абдукції, як альтернативний метод наукового дослідження, сформований на двокомпонентному поєднанні фактору часу при вивченні умов виникнення, формування й розвитку чинників фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та фактору встановлення абдуктивного висновку, що ґрунтується на міркуванні від наявних даних до вибору однієї із альтернативних гіпотез, яка пояснює їх найоптимальніше, що дає змогу модернізувати методологічний інструментарій дослідження, розширити можливості наукового пізнання проблем фінансової безпеки шляхом виявлення закономірностей розвитку гібридних конфліктів на міждержавному рівні й рівні суб'єктів підприємництва;
- концептуалізовано чотири типові сценарії впровадження організаційно-економічних заходів протидії гібридним фінансовим конфліктам (фінансовому шахрайству, рейдерству, корупції, недобросовісній конкуренції) у практику функціонування суб'єктів підприємництва, що передбачають окреслення сукупності послідовних дій на кожному із етапів запропонованих сценаріїв (підготовчий, оцінювання наявного стану та недоліків системи реагування на прояви гібридних фінансових конфліктів, реалізації заходів із підвищення ефективності протидії). Це дало змогу

розробити єдиний уніфікований підхід до стратегічного й оперативно-тактичного реагування на ідентифіковані ознаки фінансового шахрайства, рейдерства, корупції та недобросовісної конкуренції, що сприятиме їх подальшому запобіганню й нейтралізації деструктивного впливу на фінансову безпеку суб'єктів підприємництва.

удосконалено:

- теоретико-методологічні засади щодо дослідження чинників фінансової безпеки суб'єктів підприємництва шляхом розроблення структурно-логічної схеми використання фінансового і соціально-психологічного підходів з виокремленням об'єктів і предметів наукового пізнання, що на відміну від наявних наукових поглядів, враховує важливість одночасного утримання динамічної фінансової рівноваги суб'єктом підприємництва та пошуку балансу його фінансових інтересів з іншими учасниками мінливого ринкового середовища;
- методологію діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні на основі розробленої концептуальної моделі “Колесо рівноваги суб'єктів підприємництва в гібридних фінансових конфліктах”, що побудована зважаючи на поширені в підприємницькій діяльності гібридні фінансові конфлікти. На відміну від наявних наукових підходів до аналізу рівня фінансової безпеки на основі фінансових показників, модель враховує концептуальні засади теорії біхевіористичних фінансів й дає можливість виявити негативний вплив на стан фінансової безпеки нерациональних рішень власників та керівництва внаслідок їхніх поведінкових упереджень та тіньових фінансових інтересів інших учасників ринку шляхом оцінки множинності й співвідношення досягнутих значень показників ефективності протидії кожному із гібридних фінансових конфліктів;
- теоретичні положення щодо ідентифікації ознак, систематизації типових схем й етапів гібридних фінансових конфліктів, що дало змогу оцінити ключові тенденції їхнього розвитку, ідентифікувати чинники, що мають найбільший вплив на фінансову безпеку ділових одиниць та запропонувати напрями протидії фінансовому шахрайству, рейдерству, корупції і недобросовісній конкуренції;
- класифікацію кіберзлочинів шляхом уточнення суб'єктів таких злочинних дій (держави та підконтрольні їм угруповання, суб'єкти підприємництва та наймані ними кіберзлочинці, терористичні групи, хактивісти), окреслення їхніх намірів, цілей і проявів, що дало можливість поглибити наявні підходи до групування кіберзлочинів та виявити їхній вплив на нелегальний перерозподіл фінансових ресурсів порушенням конфіденційності й цілісності інформації;
- науково-практичні основи управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва шляхом розроблення механізму управління фінансовою безпекою ділових одиниць, що передбачає систему взаємопов'язаних між собою елементів (методи, важелі, організаційно-правове, інформаційне й програмно-технічне забезпечення). Запропоноване агрегування організаційно-економічного інструментарію управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва уможливорює формування стійких

взаємозв'язків й ефективної взаємодії між їхніми підрозділами з метою реалізації управлінських впливів щодо нейтралізації загроз, зумовлених гібридними фінансовими конфліктами.

набули подальшого розвитку:

- теоретичне узагальнення наукових підходів вітчизняних учених до з'ясування сутності поняття “фінансова безпека суб'єктів підприємництва”, що дало змогу запропонувати авторське його тлумачення як спроможність зберігати динамічну фінансову рівновагу та рівновагу в гібридних фінансових конфліктах. Пропоноване визначення, на відміну від поширених дефініцій, допомагає розширити наукові погляди щодо розуміння проблем забезпечення фінансової безпеки ділових одиниць із урахуванням поведінкових аспектів ухвалення фінансових рішень;
- систематизація фінансових конфліктів шляхом виокремлення нових критеріїв, зокрема за наслідками, результативністю й множинністю важелів впливу на фінансову безпеку суб'єктів підприємництва. Це дало можливість обґрунтувати необхідність виділення гібридних фінансових конфліктів у самостійну галузь наукового пізнання, що сприятиме поглибленню сучасних досліджень взаємозв'язку проблем конфліктології і фінансової безпеки;
- науково-методичні засади щодо стратегічного оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва із врахуванням фінансового та соціально-психологічного підходів, що допоможе підвищити його результативність шляхом формування узагальнених висновків на основі порівняння результатів аналізу фінансових показників та якісних параметрів ефективності протидії гібридним фінансовим конфліктам, виявлення взаємозв'язків між отриманими результатами й розрахунку інтегрального показника;
- критерії класифікації корупційних дій у підприємницькій діяльності шляхом доповнення їх ознаками поділу за суб'єктом, періодичністю, видом й ініціатором корупційних дій. Це дало змогу систематизувати корупційні взаємозв'язки між працівниками ділових одиниць та їхніми контрагентами, розширити теоретичний інструментарій і практичні рекомендації щодо виявлення конфлікту інтересів у підприємницькій діяльності;
- теоретико-організаційна модель побудови та функціонування системи захисту конфіденційної фінансової інформації суб'єктів підприємництва, що передбачає сукупність послідовно реалізованих етапів і заходів (визначення переліку конфіденційної фінансової інформації й осіб, що мають доступ до неї, вибір критеріїв та оцінювання рівня захищеності конфіденційної фінансової інформації, аналіз чинників впливу на порушення її конфіденційності й цілісності, реалізація заходів щодо захисту). Запропонована модель сприятиме підвищенню ефективності протидії деформаціям інформаційного середовища ділових одиниць в умовах гібридних фінансових конфліктів;
- науково-організаційні підходи щодо удосконалення інституційно-правового забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в

умовах гібридних агресій та заходи оперативного-тактичного реагування на виклики повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну шляхом розроблення логіко-історичних схем періодизації умов функціонування ділових одиниць, що займаються виробництвом та оптовою і роздрібною торгівлею паливом в Україні в умовах воєнного стану та організаційно-економічних заходів щодо їхнього виходу із кризи. Це дозволить сформувати основу захисту фінансових інтересів держави й ділових одиниць в умовах сучасних викликів і загроз війни.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що одержані наукові результати, положення, висновки та рекомендації, сформульовані у роботі, мають прикладне спрямування й можуть бути використані з метою вдосконалення управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в умовах гібридних фінансових конфліктів. Зокрема, основні положення та пропозиції, які мають практичну значущість, пройшли апробацію і впроваджені у діяльності:

–ТОВ “Ілта Львів” у частині пропозицій щодо формування механізму управління фінансовою безпекою ділових одиниць та здійснення комплексної оцінки її рівня на основі кількісних і якісних параметрів (довідка № 541 від 29.11.2021 р.);

–ТОВ “ПОДІЛЛЯНАФТОЗБУТ” щодо формування системи захисту конфіденційної фінансової інформації, в тому числі використання методики оцінки рівня її захищеності на підприємстві (довідка № 228 від 01.12.2021 р.);

–АТ “КОНЦЕРН ГАЛНАФТОГАЗ” у частині розроблених рекомендацій щодо протидії рейдерським атакам, зокрема використано запропоновані ознаки ідентифікації протиправного захоплення та методи превентивного захисту й екстреного реагування на рейдерську атаку (довідка № 874 від 21.12.2021 р.);

–ТОВ “ВЕСТ ОЙЛ ТРЕЙДИНГ”, зокрема використано концептуально-методичні підходи до встановлення чинників фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні, в тому числі корупції та загроз конфіденційній фінансовій інформації (довідка № 03-12/2021 від 03.12.2021 р.);

–ТОВ “ГЕОМАКС-РЕСУРС” у частині запропонованих рекомендацій щодо діагностики й прогнозування рівня й чинників фінансової безпеки суб'єктів підприємництва на майбутні етапи життєвого циклу (довідка № 16/12-01 від 16.12.2021 р.);

–ТОВ “ОККО-СХІД” щодо використання організаційно-економічних моделей протидії фінансовому шахрайству працівників (довідка № 447 від 17.12.2021 р.);

–Департаменту міжнародного співробітництва та регіонального розвитку Вінницької обласної військової адміністрації, зокрема використано концептуальну модель діагностики рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва із застосуванням фінансових індикаторів та якісних параметрів розвитку, що дає змогу удосконалити економічну політику регіону в частині підвищення ефективності реалізації державної політики з питань розвитку підприємництва (довідка № 786 /4-1 від 13.06.2022 р.);

–ТОВ “Науковий парк Львівського університету “Інновації та підприємництво””, зокрема запропонований автором підхід до структурно-

функціонального аналізу гібридних фінансових конфліктів на основі анкетування та експертної оцінки суб'єктів господарювання (довідка № 1/2022-А від 07.09.2022 р.);

–Управління зовнішніх зносин та зовнішньоекономічної діяльності Запорізької обласної державної адміністрації в частині запропонованої автором організаційно-економічної моделі реалізації конкурентної політики суб'єктів підприємництва в умовах недобросовісної конкуренції (довідка № 02.01.10/0347 від 02.12.2022 р.);

–Великогаївської сільської ради в частині запропонованих методичних підходів до обґрунтування впливу гібридних агресій, зокрема фінансового шахрайства та рейдерства на стан та динаміку економічного й соціального розвитку суб'єктів підприємництва (довідка № 1444 від 05.12.2022 р.);

–Управління інфраструктури Хмельницької обласної державної адміністрації, зокрема запропонований автором науково-методичний підхід до оперативно-тактичного управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в умовах воєнного стану (довідка № 491/2022 від 07.12.2022 р.).

Науково-методичні положення дисертації впроваджено у навчальний процес на економічному факультеті Львівського національного університету імені Івана Франка під час викладання дисциплін: “Фінанси підприємств”, “Фінанси”, “Фінансовий менеджмент”, “Фінансова безпека суб'єктів господарювання”, “Фінансова безпека України і геополітика”, “Глобальні фінанси і гібридні війни” (довідка № 2829-Н від 24.12.2021 р.).

Особистий внесок здобувача. Усі наукові результати, викладені в дисертації, отримані автором особисто. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в роботі використані лише ті наукові положення, що є результатом особистої роботи здобувача і становлять його індивідуальний внесок. У докторській дисертаційній роботі матеріали кандидатської дисертації не використовувались.

Апробація результатів дисертаційної роботи. Основні положення й результати наукового дослідження доповідалися, обговорювалися та отримали позитивну оцінку на всеукраїнських науково-практичних конференціях: “Сучасні аспекти фінансового управління економічними процесами” (м. Севастополь, 2007 р.); “Засоби фінансового забезпечення стійкого економічного розвитку” (м. Севастополь, 2009 р.); “Проблеми забезпечення економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання” (м. Львів, 2012 р.); “Україна на шляху до реформ: політико-правові проблеми сучасності” (м. Івано-Франківськ, 2013 р.); “Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні”, присвяченій пам'яті завідувача кафедрою інформаційних систем у менеджменті, професора Юринця В. Є. (м. Львів, 2014 р.); “Тенденції розвитку економіки у 2019 році: аналітичний та теоретико-методологічний аспекти” (м. Одеса, 2019 р.) та міжнародних і науково-практичних конференціях: “Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення” (м. Севастополь, 2009 р.); “Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні” (м. Львів, 2015 р.); “Актуальні проблеми економіки і фінансів” (м. Київ – м. Відень, 2015 р.); “Економічна безпека: держава, кластер, підприємство” (м. Лісабон, 2021 р.); “Розвиток соціально-економічної системи держави та регіонів”

(м. Одеса, 2021 р.); “Визначальні дослідження у сучасному світі економіки” (м. Запоріжжя, 2022 р.); “Економічні стратегії в аспекті управлінського розвитку” (м. Одеса, 2022 р.); “Наукова робота вчених-гуманітаріїв” (м. Київ, 2022 р.); “Наукові дослідження в сучасному світі економіки” (м. Дніпро, 2022 р.); “Актуальні питання економіки в контексті глобальних викликів” (м. Львів, 2022 р.); “Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва: механізми та стратегії” (м. Запоріжжя – м. Караганда – м. Каунас, 2022 р.); “Цифровізація економіки в умовах пандемії: процеси, стратегії, технології” (м. Кельце, 2022 р.); “Конкурентоспроможність економіки країни в світовому аспекті” (м. Київ, 2022 р.); “Інтегрований підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність” (м. Вінниця – м. Відень, 2022 р.); “Стратегії інноваційного розвитку економіки країни: підприємство, регіон, держава” (м. Запоріжжя, 2022 р.).

Публікації. Основні наукові положення та результати, сформульовані у дисертації, опубліковані у 64 наукових працях загальним обсягом 223,51 д. а. (54,68 д. а. належать особисто автору), з них: 1 одноосібна монографія (20,14 д. а.), 2 навчальних посібники і 3 підручники, 32 статті – у наукових фахових виданнях України, 5 публікацій – у наукових журналах, проіндексованих міжнародною наукометричною базою даних Scopus і WoS, 21 праця апробаційного характеру.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 521 сторінка, у тому числі основний текст викладено на 370 сторінках. Дисертаційна робота містить 21 таблицю і 109 рисунків. Список використаних джерел налічує 400 найменувань на 50 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовано актуальність дисертаційної роботи, сформульовано мету і завдання, визначено об’єкт, предмет і методи дослідження, висвітлено наукову новизну, теоретичне та практичне значення отриманих результатів, особистий внесок здобувача, подано відомості про апробацію результатів дослідження.

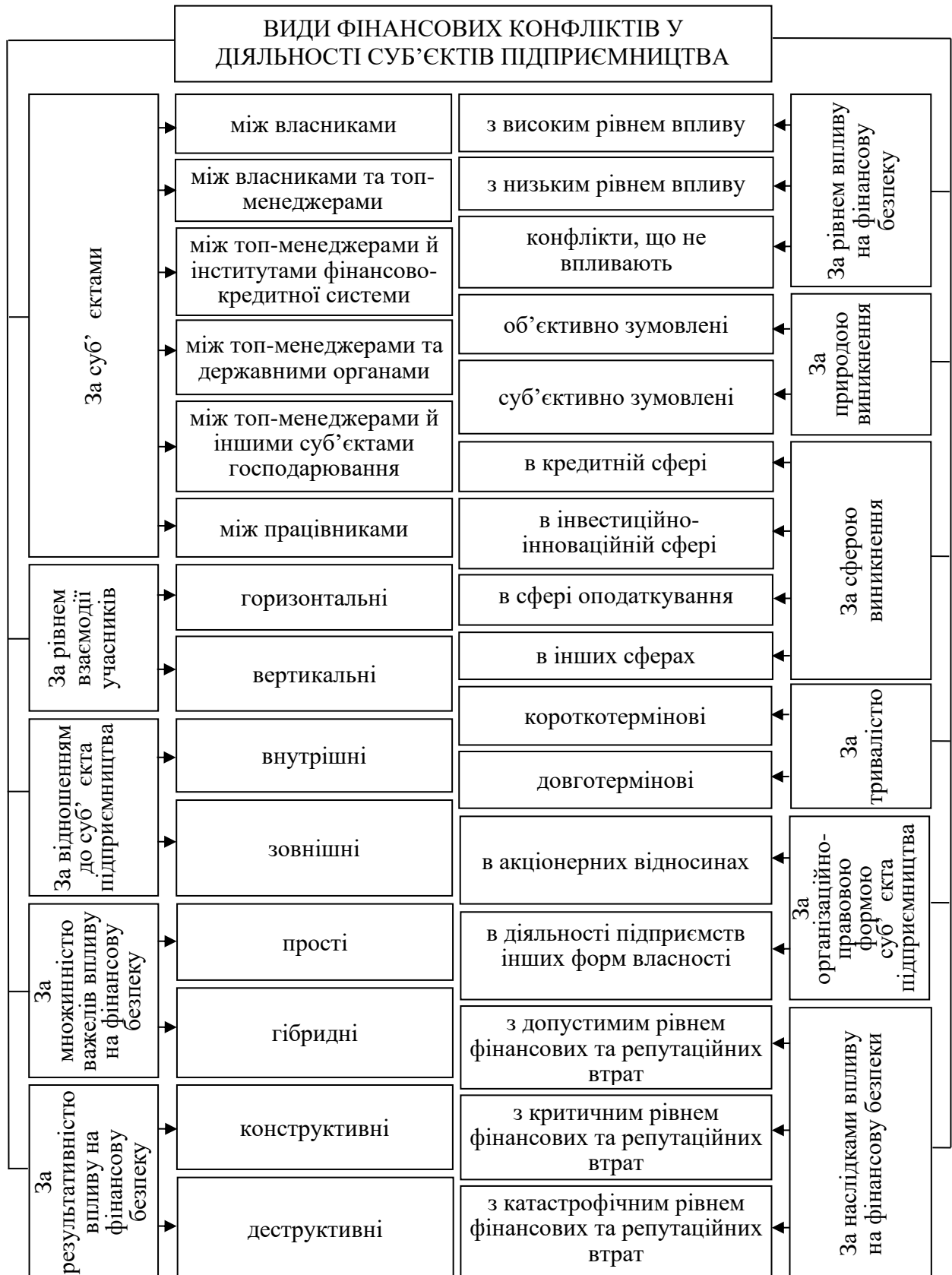
У першому розділі **“Теоретичні засади забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в умовах гібридних фінансових конфліктів”** розкрито концептуальні основи забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємництва, висвітлено, узагальнено і доповнено понятійний апарат досліджуваної проблематики, взаємозв’язки мікро- й макрорівневих складових фінансової безпеки, класифіковано фінансові конфлікти, що виникають у підприємницькій діяльності та констатовано необхідність виділення гібридних фінансових конфліктів у самостійну галузь наукового пізнання.

У роботі обґрунтовано зростаючу актуальність забезпечення фінансової безпеки держави та ділових одиниць в умовах гібридних агресій і воєнного стану в Україні. Аргументовано, що значна кількість загроз фінансовій безпеці суб’єкта підприємництва є формою виразу суперечностей між його фінансовими інтересами та інтересами інших учасників його внутрішнього й зовнішнього економічного середовища в умовах сучасних ринкових відносин. Суттєвість

розбалансованості цих фінансових інтересів породжує конфлікти й проблеми фінансової безпеки. Аналіз основних концепцій конфліктології та підходів до тлумачення поняття “конфлікт” та його суміжних категорій довів, що загальноживаного визначення цього поняття в термінологічному апараті не сформовано. Крім того, реалії сьогодення актуалізують потребу дослідження конфліктів, що охоплювало б ширший перелік питань, зокрема не лише вивчення сутності конфлікту як соціально-психологічного явища, а й розкриття природи фінансового конфлікту як особливого суспільного явища та причин виникнення таких конфліктів, а також класифікації й можливості управління ними. Під фінансовим конфліктом необхідно розуміти протистояння суб’єктів фінансових відносин, що виникає в процесі здійснення ними фінансово-господарської діяльності внаслідок несумісності інтересів та ціннісних орієнтирів. Класифіковано фінансові конфлікти за низкою ознак та доповнено новими критеріями – наслідками, результативністю й множинністю важелів впливу на фінансову безпеку суб’єктів підприємництва (рис. 1). У цьому контексті акцентовано необхідність виокремлювати гібридні фінансові конфлікти, що зумовлюють відповідно виникнення загроз нового типу – гібридних, під якими рекомендовано розуміти явища, що виникають унаслідок еволюції та взаємозв’язку різних елементів, які своєю чергою можуть становити комбінацію різноманітних властивостей і характеристик, що в сукупності утворюють більш складну багатоаспектну загрозу. Обґрунтовано необхідність виділення гібридних фінансових конфліктів у самостійну галузь наукового пізнання та введення в термінологічний апарат управління фінансовою безпекою суб’єктів підприємництва поняття “гібридний фінансовий конфлікт”, під яким запропоновано розуміти протистояння, що виникає у фінансових відносинах, має переважно прихований характер і передбачає скоординоване застосування множинності методів впливу з метою реалізації тіньових фінансових інтересів його учасників.

Доведено, що серед найпоширеніших гібридних фінансових конфліктів у сучасних умовах господарювання важливо виділяти такі: рейдерство, недобросовісна конкуренція, фінансове шахрайство працівників, корупція, конфлікти з інститутами фінансово-кредитної сфери, державними органами, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом. Окрім того, акцентовано на важливості врахування в перелічених гібридних конфліктах впливу інформаційних загроз. У дисертації особливу увагу було приділено таким гібридним фінансовим конфліктам, як рейдерство, недобросовісна конкуренція, фінансове шахрайство працівників й корупція. Досліджені гібридні фінансові конфлікти можуть бути пов’язані між собою, оскільки взаємозв’язки між ними часто генеруються під впливом сукупності спільних мотиваційних чинників та опосередковуються використанням подібних важелів впливу на досягнення тіньових фінансових інтересів.

В умовах сучасного конкурентного ринкового середовища типовими методами, що використовуються в гібридних фінансових конфліктах є ті, що сприяють виникненню і поглибленню в діяльності суб’єкта підприємства-об’єкта агресивних дій, певних фінансових протиріч та суперечок з подальшим їх використанням для досягнення фінансових цілей агресії.

Рис. 1. Систематизація фінансових конфліктів у діяльності суб'єктів підприємництва

Джерело: розробила автор

Також до них належить шпигунська ділова діяльність, шантаж, кіберзлочини та інші види протиправної поведінки, що скоординовано застосовуються з метою реалізації тіншових фінансових інтересів однією із конфліктуючих сторін. У результаті проведеного дослідження констатовано, що гібридним фінансовим конфліктам притаманні спільні характеристики (злочинна діяльність, спрямована на фінансову сферу; прихований характер; фальсифікація документів; наявність несанкціонованих операцій; використання фактора недобросовісного персоналу; зловживання з конфіденційною інформацією; психологічні маніпуляції) та наслідки для фінансової безпеки ділових одиниць (фінансові втрати, репутаційні втрати).

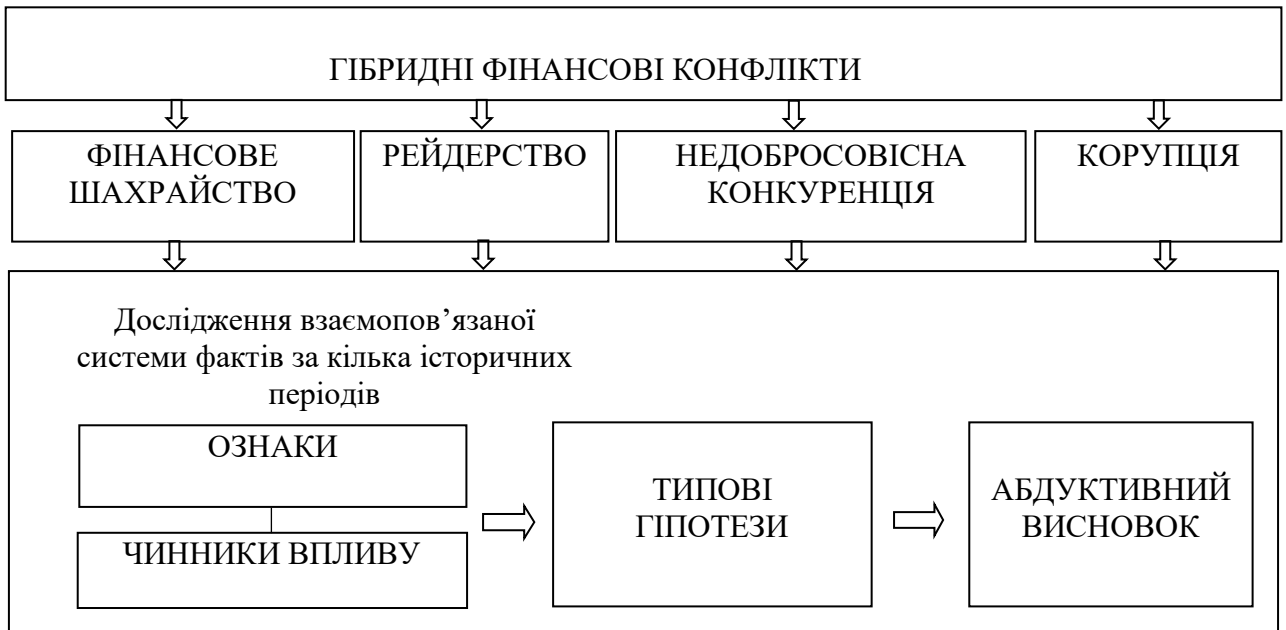
Обґрунтовано, що гібридні фінансові конфлікти не лише спричиняють деструктивні наслідки для фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, а й становлять суспільну небезпеку, оскільки порушують порядок господарської діяльності, регламентований чинним законодавством, завдають майнової і репутаційної шкоди державі та іншим суб'єктам господарювання. Тому виняткового значення у сфері безпекової політики набуває розроблення методологічних засад забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва із врахуванням впливу гібридних фінансових конфліктів. У цьому контексті поглиблено тлумачення сутності поняття “фінансова безпека суб'єктів підприємництва”, під яким запропоновано розуміти їх спроможність зберігати динамічну фінансову рівновагу та рівновагу в гібридних фінансових конфліктах.

У другому розділі “**Методологічний інструментарій забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні**” розглянуто концептуальні підходи до вивчення чинників фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, визначено особливості використання сучасних методів та принципів виявлення закономірностей у її забезпеченні й обґрунтовано методологію діагностування стану фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні.

Забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва вимагає утримання динамічної фінансової рівноваги та постійного пошуку балансу їхніх фінансових інтересів з інтересами інших учасників мінливого ринкового економічного середовища. Множинність та складність чинників формування фінансової безпеки суб'єктів господарювання зумовлює необхідність врахування у процесі наукового дослідження цієї проблематики системного підходу. Обґрунтовано, що системність у цьому випадку повинна передбачати врахування таких двох ключових концептуальних підходів до вирішення проблем фінансової безпеки: фінансового – під час розкриття чинників забезпечення динамічної фінансової рівноваги та соціально-психологічного – для вивчення гібридних фінансових конфліктів. Це дасть змогу забезпечити ефект синергії – зростання ефективності дослідження в результаті об'єднання й інтеграції окремих об'єктів наукового пізнання в єдину систему і виявлення внаслідок цього принципово нових закономірностей у забезпеченні фінансової безпеки суб'єктів підприємництва.

У дисертації встановлено, що у процесі пізнання чинників фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, зокрема гібридних фінансових конфліктів,

важливим є врахування фактору часу та рекомендовано застосовувати метод історичної абдукції, який дасть можливість доповнити й розширити методологічний інструментарій дослідження. Пропонований метод сформований на двокомпонентному поєднанні фактору часу при вивченні умов виникнення, формування й розвитку чинників фінансової безпеки ділових одиниць та фактору встановлення абдуктивного висновку, що ґрунтується на здійсненні міркування від наявних даних до вибору однієї із альтернативних гіпотез, яка пояснює їх найкраще (рис. 2).

Рис. 2. Концептуальна схема використання методу історичної абдукції в дослідженні гібридних фінансових конфліктів

Джерело: розробила автор

На основі синтезу наукових поглядів та аналізу практики аргументовано, що фінансова безпека є системним поняттям, що інтегрує в собі як фінансові інтереси світової спільноти, міждержавних утворень, держави, так і фінансові інтереси домашніх господарств, суб'єктів підприємництва і населення в цілому. На різних рівнях управління фінансова безпека має своє специфічне наповнення. Водночас основні сутнісні характеристики та закономірності виникнення гібридних конфліктів на міждержавному рівні можна екстраполювати на рівень суб'єктів підприємництва, що доведено в роботі на основі використання запропонованого методу історичної абдукції (рис. 3).

Акцентовано, що в умовах глобалізації при забезпеченні фінансової безпеки ділових одиниць важливо враховувати особливості їх взаємодії із всіма учасниками внутрішнього та зовнішнього середовища. Оскільки суб'єкт підприємництва може характеризуватися добрими фінансовими показниками розвитку, проте стати об'єктом агресивних дій. Тобто фінансова безпека суб'єктів підприємництва відображає здатність забезпечення їхньої динамічної рівноваги як з позиції забезпечення фінансової стійкості, тобто спроможності забезпечувати перехід із одного рівноважного фінансового стану в інший, так і з позиції стійкості в протидії гібридним фінансовим конфліктам.

ДОСЛІДЖЕННЯ ВЗАЄМОЗАЛЕЖНОЇ СИСТЕМИ ФАКТІВ ЗА КІЛЬКА ІСТОРИЧНИХ ПЕРІОДІВ	ГІБРИДНИЙ КОНФЛІКТ НА МІЖДЕРЖАВНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ РОСІЙСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ)	
	ЧАСОВІ ПЕРІОДИ	
	XX століття (на прикладі української революції 1917–1921 рр.)	XXI століття (на прикладі 2014–2022 рр.)
	Підтримка більшовицькою росією лояльних українських політичних груп	Намагання росії закріпити свій вплив в Україні через підтримку лояльних українських політичних еліт
	Військове втручання росії в Україну	Військове втручання росії в Україну, починаючи з 2014 р.
	Створення більшовиками маріонеткової УНР та “місцевих радянських республік” на захоплених територіях й маскуванню з їхньою допомогою агресії	Створення росією маріонеткових “ДНР” та “ЛНР” і глумачення агресії в Україні внутрішнім громадянським конфліктом
	Фінансування упроваджених росією в дипломатичні та консульські канали емісарів з метою здійснення розвідувально-підривної роботи проти Української держави	Фінансування росією агентури, впровадженої в стратегічні об’єкти, державні органи України, дипломатичні представництва й консульські установи з метою розвідувально-підривної діяльності
	Провокування внутрішньо-політичного розколу українського суспільства використанням пропаганди та поширенням гасел класової боротьби	Провокування росією соціальних, політичних, національно-етнічних і релігійних зіткнень, пропаганда й поширення проросійських інформаційних ресурсів з метою створення в Україні соціально-політичної напруги
	ГІБРИДНИЙ ФІНАНСОВИЙ КОНФЛІКТ У ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ РЕЙДЕРСТВА)	
	ЧАСОВІ ПЕРІОДИ	
	1991–2000 рр. (відверто кримінальне рейдерство, часто із застосуванням фізичного насильства)	2000 р. – дотепер (рейдерство з використанням напівлегальних інструментів боротьби)
	Захоплення майнових комплексів державних підприємств у рамках приватизації	Фінансування колишніх партнерів, недобросовісного персоналу, кредиторів, представників державних органів, ЗМІ з метою впливу на підприємство-об’єкт агресії
	Фізичне захоплення суб’єктів підприємництва	Порушення інформаційної безпеки суб’єкта підприємництва з метою розвідувально-підривної діяльності
	Психологічний тиск, залякування, шантаж власників та керівників суб’єкта підприємництва	Розпалювання впровадженими агентами корпоративних конфліктів
	Використання корупційної взаємодії з партнерами, конкурентами, персоналом, кредиторами, представниками державних органів, ЗМІ з метою впливу на підприємство-об’єкт агресії	Захоплення підприємств шляхом доведення до банкрутства, зупинки роботи, фізичного насильства внаслідок початку бойових дій в Україні в 2014 р.

Рис. 3. Використання методу історичної абдукції в дослідженні гібридних конфліктів на міждержавному рівні та в підприємницькій діяльності

Джерело: розробила автор

Тому у процесі дослідження проблем фінансової безпеки суб’єктів підприємництва запропоновано використовувати концептуальну модель “Колесо рівноваги суб’єктів підприємництва в гібридних фінансових конфліктах”, побудовану на основі найпоширеніших гібридних фінансових конфліктів, які трапляються у функціонуванні суб’єктів підприємництва. Досягнуте значення показників згідно зі шкалою за кожним чинником, який

визначає рівновагу в гібридних фінансових конфліктах, дає можливість з'ясувати рівень досягнення поставлених цілей у протидії кожному із поданих у моделі конфліктів.

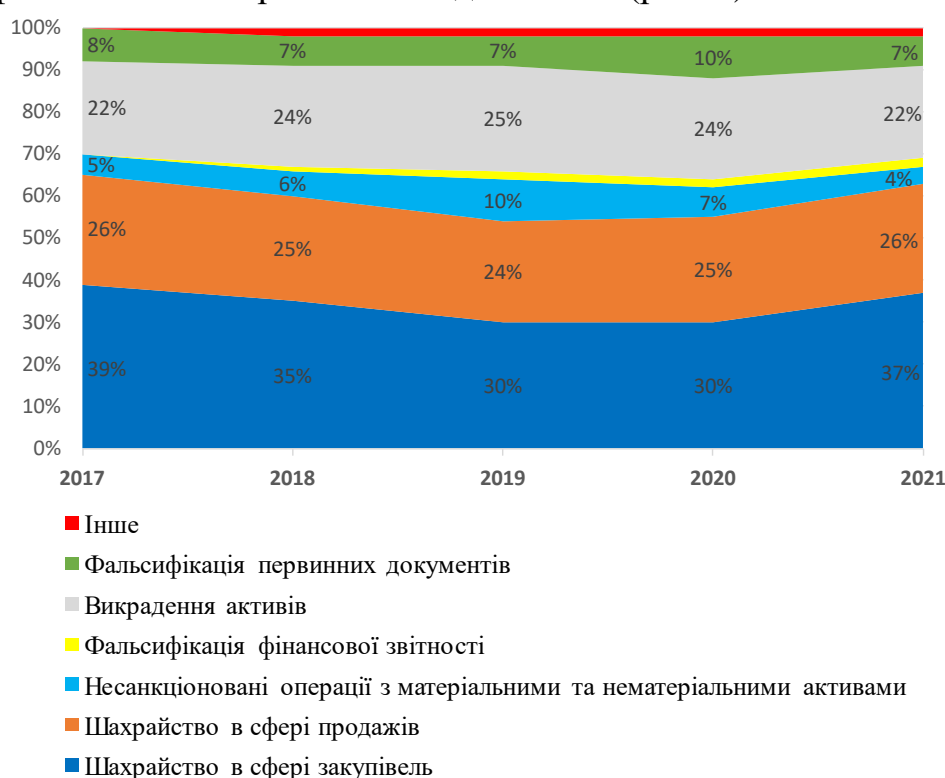
Обґрунтовано, що досягнуті значення чинників рівноважного стану суб'єкта підприємництва в розглянутих аспектах фінансової безпеки в динаміці дають змогу ідентифікувати специфіку його циклічного розвитку, зокрема, можуть визначати ранні ознаки кризи, яка зазвичай розпочинається із суперечностей рівноваги. Цей діагностичний інструмент дає також можливість порівняти досягнуті значення показників динамічної фінансової рівноваги та рівноваги в гібридних фінансових конфліктах, що допомагає з'ясувати та усунути причини виявлених відхилень. Залежно від якості управління фінансовою безпекою ділової одиниці, можна спостерігати як позитивний, так і негативний вектор динамічної рівноваги суб'єктів підприємництва в гібридних фінансових конфліктах. Так, коли управлінські дії породжують подальші зміни у напрямі зростання досягнутих значень чинників фінансової безпеки та посилюються з плином часу, йдеться про позитивний вектор динамічної рівноваги фінансової безпеки суб'єктів підприємництва. Якщо ж показники змінюються в напрямі спадання досягнутих значень, спостерігаємо негативний вектор динамічної рівноваги фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Автором аргументовано, що перехід підприємства від однієї траєкторії функціонування до іншої становить зміну динамічної рівноваги, встановлення її на іншому рівні, фактично відображає перехід до нового етапу розвитку. В цьому контексті фінансова безпека кожного суб'єкта підприємництва відображає його спроможність не лише зберігати ключові чинники фінансової безпеки незмінними або утримувати відхилення значень цих чинників від вектору динамічної рівноваги у допустимих межах в умовах несприятливого внутрішнього та/або зовнішнього середовища, а й потенційні можливості підприємства забезпечувати позитивну динаміку зростання досягнутих значень чинників фінансової безпеки. Бажаний стан колеса рівноваги буде виражений через множину максимального рівня досягнутих значень.

Враховуючи нестійкість рівноваги, складність еволюції суб'єктів підприємництва, а також можливість впливу спонтанних змін і кризових ситуацій в діяльності, множинність внутрішніх і зовнішніх чинників фінансової безпеки при вирішенні завдань діагностування, встановлено критерії їхнього знаходження в стані рівноваги (необхідні умови: досягнуте значення в балах кожного із чинників моделі в життєвому циклі суб'єктів підприємництва має перевищувати поріг 7 балів; середня сума відсотків відхилення досягнутого бального значення сусідніх чинників не повинна перевищувати порогу 10 %). Якщо суб'єкт господарювання відповідає таким умовам, можна ідентифікувати цей стан як рівноважний. Якщо підприємство перебуває в зазначених критеріях рівноваги в динаміці, то можна зробити висновок, що воно знаходиться в позиції динамічної рівноваги в гібридних фінансових конфліктах. Обґрунтовано, що використання цієї концептуальної моделі для діагностування поточного стану фінансової безпеки ділових одиниць та прогнозування вектора їхньої динамічної рівноваги в майбутньому дасть змогу не лише утримувати на належному рівні параметри фінансового стану, а й більш ефективно збалансовувати їхні інтереси з інтересами інших суб'єктів конкурентного бізнес-середовища.

У третьому розділі “Структурно-компонентний аналіз гібридних фінансових конфліктів у сфері відносин власності в Україні” здійснено структурно-компонентний аналіз гібридних фінансових конфліктів; проведено анкетування керівників суб’єктів підприємництва, що займаються виробництвом та оптовою і роздрібною торгівлею паливом в Україні на предмет наявності в їхній діяльності випадків рейдерства, недобросовісної конкуренції, фінансового шахрайства працівників, корупції; виявлено ознаки, схеми, причини й наслідки гібридних фінансових конфліктів для фінансової безпеки ділових одиниць.

Концептуальний підхід до структурно-компонентного аналізу гібридних фінансових конфліктів на основі проведеного анкетування й експертної оцінки суб’єктів підприємництва, що займаються виробництвом та оптовою і роздрібною торгівлею паливом в Україні дав можливість визначити основні види і суб’єкти фінансового шахрайства в їх діяльності (рис. 4).

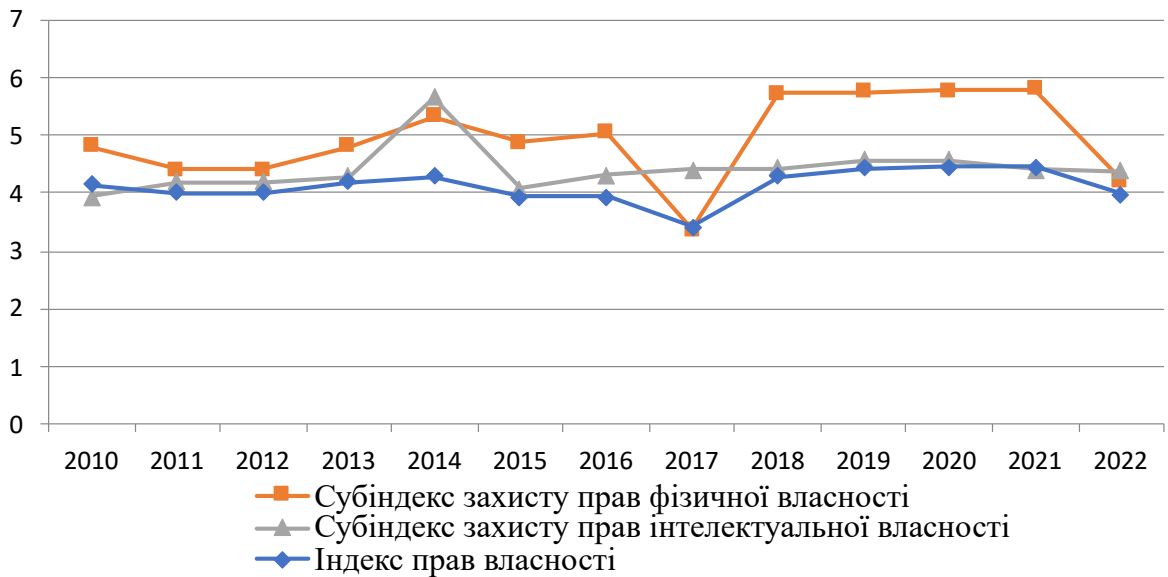

Рис. 4. Динаміка випадків фінансового шахрайства в діяльності суб’єктів підприємництва впродовж 2017-2021 рр.

Джерело: сформувала автор на основі результатів анкетування

Дослідження особливостей фінансового шахрайства в діяльності суб’єктів підприємництва дало змогу систематизувати причини його виникнення на ті, які пов’язані з неякісною кадровою перевіркою під час приймання на роботу, зумовлені проблемами формування корпоративної культури; спричинені прогалинами менеджменту. Виявлено, що до ранніх ознак фінансового шахрайства належать: наявність несанкціонованих операцій, відсутність первинних документів, використання підписаних незаповнених бланків документів, необґрунтоване коливання цін, значний немотивований обсяг наданих знижок, зокрема окремим контрагентам, співпраця з партнерами зі сумнівною діловою репутацією, відсутність прозорого механізму закупівель тощо.

Проведений ретроспективний аналіз рівня захисту прав власності в Україні засвідчив низькі позиції України в міжнародному рейтингу захисту прав власності, що підтверджують значення відповідних індексів (рис. 5).

Рис. 5. Динаміка позиції України в міжнародному рейтингу захисту прав власності впродовж 2010–2022 рр.

Джерело: сформувала автор на основі щорічних звітів Альянсу прав власності

Упродовж 2010–2022 рр. Україна в міжнародному рейтингу захисту прав власності, попри незначні покращення окремих субіндексів у певні роки, в цілому посідає незадовільні позиції. У 2020 р. оцінка міжнародного індексу захисту прав власності (IPRI) дещо зросла порівняно з 2019 р. до значення 4,466, що становило 22-ге місце в регіоні Центрально-Східної Європи та Центральної Азії та 105-те у світі. Субіндекс захисту прав фізичної власності в Україні збільшився на 0,025 до 5,772, а субіндекс захисту прав інтелектуальної власності зменшився на 0,015 до 4,563. Однак у 2021 р. значення IPRI знизилася до 4,453, та становило у 2022 р. – 3,980.

Констатовано, що виявлені негативні тенденції пов'язані передусім із багатолітніми складними стагнаційними процесами у правовому середовищі, що, попри окремі позитивні зрушення внаслідок змін до законодавства у сфері захисту прав власності в Україні, не можуть радикально швидко змінити ситуацію. Окрім того, проблема захисту прав власності залежить від політичної та соціально-економічної ситуації в країні, що в умовах військової агресії в Україні набула абсолютно нового змісту, актуалізуючи потребу першочергового фізичного захисту об'єктів власності.

Аргументовано, що неналежний рівень захисту прав власності в Україні зумовив виникнення та поширення рейдерства, під яким запропоновано розуміти гібридний фінансовий конфлікт щодо зміни контролю над фінансово-господарською діяльністю суб'єкта підприємництва та заволодіння його активами. У дисертації наголошено, що існування протиправних захоплень значною мірою зумовлено відсутністю єдиного підходу до розслідування рейдерства, оскільки визначення цього терміну не закріплено на законодавчому

рівні і не визначено у Кримінальному кодексі України як окреме кримінально-каране діяння. Розслідування рейдерства провадиться за ознаками злочинів, передбачених іншими статтями Кримінального кодексу – 187 “Розбій”; 190 “Шахрайство”; 191 “Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем”; 205-1 “Підроблення документів, які подаються для проведення державної реєстрації юридичної особи та фізичних осіб-підприємців”; 206-2 “Протиправне заволодіння майном підприємства, установи, організації” КК України; 197-1 “Самовільне зайняття земельної ділянки та самовільне будівництво”; 356 “Самоправство”; 357 “Викрадення документів”; 358 “Підробка документів”; 365-2 “Зловживання повноваженнями особою, яка надає публічні послуги”. Зокрема, в 2015 р. було відкрито 290 кримінальних проваджень за фактами рейдерства, в 2016 р. – 433, 2017 р. – 563, 2018 р. – 500, 2019 р. – 766, 2020 р. – 849, 2021 р. – 597, 2022 р. – 131 (рис. 6).

Рис. 6. Динаміка кримінальних проваджень за фактами рейдерства в Україні впродовж 2015–2022 рр.

Джерело: сформувала автор на основі інформації Сервісу моніторингу відкритих даних

Встановлено, що до суду доходить лише 43 % зареєстрованих справ. Найчастіше розглядають справи про рейдерство, що стосуються таких злочинів, як підроблення документів, що подаються для державної реєстрації юридичної особи, протидія господарській діяльності та протиправне заволодіння майном.

Унаслідок здійснених досліджень обґрунтовано, що основними сутнісними характеристиками рейдерства є: організований, чітко спланований характер реалізації атаки; її раптовість, непередбачуваність та ризиковість; учинення протиправних дій зі заволодіння активами суб'єкта господарювання під прикриттям законних підстав; залучення до рейдерських нападів корумпованих представників органів державної влади; забезпечення злочинного результату вчиненням протиправних дій (фальсифікація документів, хабарництво, застосування фізичного та психологічного насилля тощо); надзвичайно висока рентабельність злочинної діяльності. Від здобуття Україною незалежності й до

сьогодні рейдерство постійно видозмінювалося та характеризувалося наявністю різних схем протиправного захоплення. Водночас у роботі аргументовано важливість розроблення індикаторів раннього виявлення загрози рейдерства. З цією метою охарактеризовано ознаки, за допомогою яких можна вчасно ідентифікувати агресивні ринкові наміри (рис. 7).

Рис. 7. Систематизація типових ознак підготовки рейдерського захоплення

Джерело: розробила автор

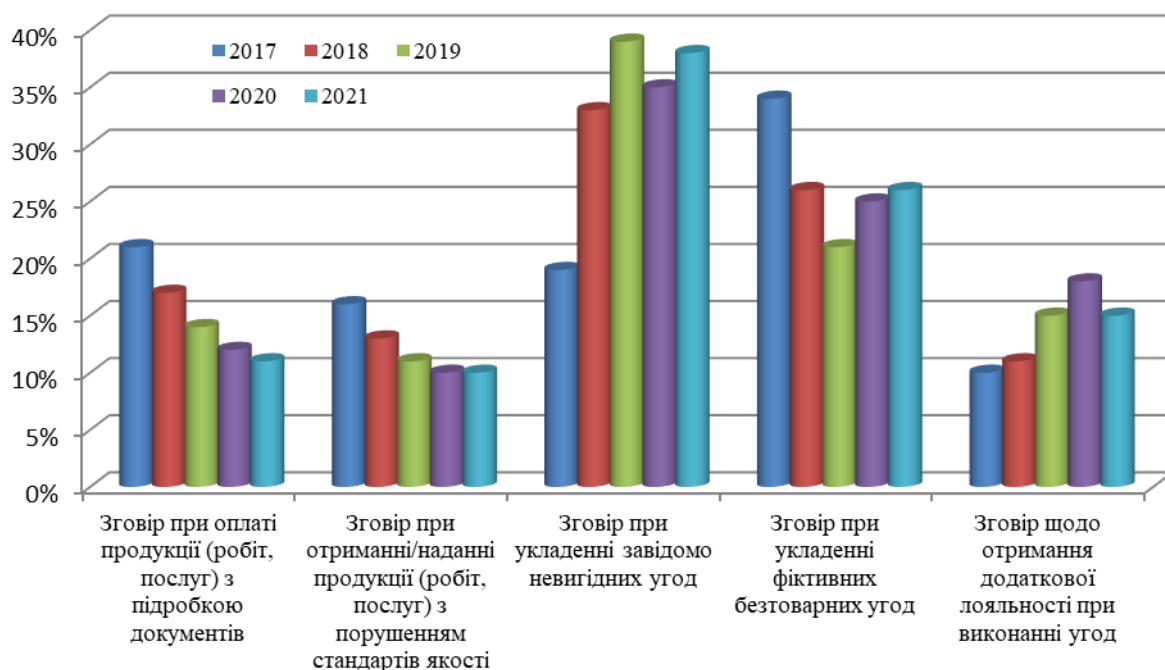
Доведено, що серед вагомих загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємства у сфері відносин власності необхідно виділяти недобросовісну конкуренцію, під якою запропоновано розуміти гібридний фінансовий конфлікт між суб'єктом підприємства та його конкурентами, що виникає внаслідок порушення чинного законодавства й норм ділового етикету останніми з метою одержання неправомірних конкурентних переваг, комерційної вигоди і забезпечення домінуючого (монопольного) становища на ринку.

Водночас, дослідження проявів недобросовісної конкуренції і корупції в діяльності вітчизняних суб'єктів підприємства, здійснене шляхом анкетування, дало можливість виявити найбільш поширені випадки нечесної конкурентної боротьби (рис. 8) та типові корупційні взаємозв'язки (рис. 9).

Рис. 8. Прояви недобросовісної конкуренції в діяльності досліджуваних суб'єктів підприємництва впродовж 2017–2021 рр.

Джерело: сформувала автор на основі результатів анкетування

Рис. 9. Корупційні взаємозв'язки, виявлені в діяльності досліджуваних суб'єктів підприємництва впродовж 2017–2021 рр.

Джерело: сформувала автор на основі результатів анкетування

Наголошено на існуванні глибокого взаємозв'язку між досліджуваними гібридними фінансовими конфліктами в підприємницькій діяльності й обґрунтовано необхідність агрегування організаційно-економічного інструментарію протидії їм в умовах сучасних викликів і загроз.

У четвертому розділі “Вплив деструктивних інституційних трансформацій на фінансову безпеку суб’єктів підприємництва в Україні” висвітлено вплив персоналу на інформаційну складову фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в умовах діджиталізації економіки України, розкрито зростаючу роль кіберзлочинності в гібридних фінансових конфліктах та оцінено деструктивні наслідки військових агресій для функціонування ділових одиниць.

Акцентовано, що задля посилення фінансової стійкості держави та підвищення рівня фінансової безпеки суб’єктів підприємництва необхідно максимально нівелювати вплив інформаційних загроз на їх функціонування. Оскільки попри принципово нові можливості та переваги цифровізації економіки для економічної співпраці ділових одиниць, ефект від широкомасштабного використання сучасних інформаційних технологій в окремих випадках може бути неочікувано загрозливим для їхньої фінансової безпеки. Виявлено, що на сьогодні в інформаційному просторі суттєво зріс рівень кіберзлочинності, а у внутрішньому середовищі суб’єктів підприємництва збільшилася кількість випадків використання інсайдерської інформації персоналом в агресивних цілях третіх сторін. За результатами проведеного аналізу доведено, що зловмисники можуть використовувати кіберзлочини як важелі впливу в гібридних фінансових конфліктах. Зокрема, в цілях недобросовісної конкуренції чи рейдерства послуговуватися засобами перехоплення, спотворення та маніпулювання конфіденційними даними суб’єкта підприємництва, який є об’єктом агресії, а також використовувати замовні статті, негативні відгуки в мережі Інтернет з метою поширення неправдивої інформації про його діяльність.

Аргументовано, що, оскільки в глобалізованому бізнес-середовищі одним із основних активів є довіра, неспроможність протидіяти кіберзагрозам може нівелювати вплив інновацій у фінансовій сфері. Крім того, в умовах гібридних загроз зловмисники різного рівня, використовуючи інформаційні технології, не лише знижують рівень фінансової безпеки ділових одиниць, але й дестабілізують фінансові системи окремих країн. У російсько-українській війні агресор системно використовує кіберзлочини як важіль впливу на фінансову безпеку України, намагаючись вивести з ладу інформаційно-технічну інфраструктуру держави та фінансово-економічні процеси в країні. Обґрунтовано, що в зв’язку з тим, що кіберпростір став середовищем проявів гібридних агресій як на міждержавному рівні, так і на рівні ділових одиниць, необхідно розширити та доповнити підходи до систематизації кіберзлочинів. З цією метою в дисертації запропоновано їхню класифікацію шляхом уточнення суб’єктів таких злочинних дій (держави та підконтрольні їм угруповання, суб’єкти підприємництва та наймані ними кіберзлочинці, терористичні групи, хактивісти), що дає змогу ідентифікувати наміри, цілі й прояви зловмисників, виявляти їхній вплив на фінансову безпеку держави й ділових одиниць і реалізовувати заходи щодо його нейтралізації.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну спричинило суттєві інституційні трансформації у функціонуванні держави й вплинуло на фінансову безпеку усіх вітчизняних суб’єктів підприємництва. Водночас, діяльність досліджуваних у роботі підприємств, що займаються виробництвом та оптовою

і роздрібною торгівлею пальним, виявилась однією із найбільш вразливих до викликів, спричинених війною. Це пов'язано з тим, що до військової агресії рф більша частина нафтопродуктів в Україну надходила з росії та білорусі. В роботі здійснено періодизацію етапів функціонування суб'єктів підприємництва цієї сфери від початку війни й розроблено логіко-історичну схему оперативно-тактичних заходів щодо їхнього виходу із кризи (рис. 10).

Рис. 10. Структурно-логічна схема періодизації організаційно-економічних заходів виходу з кризи внаслідок військової агресії досліджуваних суб'єктів підприємництва

Джерело: розробила автор

З'ясовано, що з початку війни галузь почала переорієнтовуватися на внутрішні джерела, зокрема на Кременчуцький НПЗ. Водночас унаслідок зростання військової агресії рф та ракетних атак інфраструктуру цього

нафтопереробного заводу було знищено й зруйновано чимало українських нафтобаз, що призвело до потреби налагодження європейського партнерства.

Сукупність антикризових заходів, реалізованих діловими одиницями та державними органами влади на початку військової агресії (програма релокації бізнесу, спрощення й оптимізація механізму оподаткування, вирішення логістичних проблем тощо) значною мірою стабілізували економічну ситуацію. Водночас тривалий перебіг війни зумовлює необхідність подальшої протидії агресору та розроблення стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової безпеки України й суб'єктів підприємництва в умовах нових викликів і загроз.

У п'ятому розділі “Стратегічні орієнтири управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних фінансових конфліктів” розроблено інструментарій стратегічного оцінювання рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в умовах діджиталізації економіки України, сформовано механізм управління нею, обґрунтовано концептуальні положення та запропоновано сценарії впровадження організаційно-економічних заходів протидії гібридним фінансовим конфліктам у діяльності вітчизняних ділових одиниць.

У дисертації запропоновано методіку стратегічного оцінювання рівня фінансової безпеки ділових одиниць, яка розроблена із врахуванням фінансового та соціально-психологічного підходів. Згідно з цією методикою рівень фінансової безпеки визначається на основі розрахунку інтегрального показника ефективності управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва (*ЕУФБСП*). Фінансовий підхід передбачає здійснення діагностики фінансової рівноваги суб'єктів підприємництва, яка є індикатором забезпечення їхньої фінансової безпеки. Показник фінансової рівноваги вітчизняних ділових одиниць визначено шляхом оцінювання фінансових параметрів, досягнуті значення яких впродовж аналізованого періоду часу є критеріями забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва (*ПФРСП*). Відповідно до соціально-психологічного підходу рівень фінансової безпеки ділових одиниць встановлено шляхом визначення показника ефективності протидії гібридним фінансовим конфліктам (*ЕПГФК*) за допомогою експертної оцінки. Ефективність управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва визначено за формулами:

$$EУФБСП = \left(\frac{\sum_{i=1}^n c_i}{r} + \frac{\sum_{p=1}^l f_p}{d} \right) / 2; \quad (1)$$

$$EПГФК = \sum_{i=1}^n c_i; \quad (2)$$

$$ПФРСП = \sum_{p=1}^l f_p; \quad (3)$$

$$c_i = \frac{S_i}{m} * \sum_{j=1}^m k_{ij} \quad (4)$$

$$S_i = \frac{1}{m} * \sum_{j=1}^m W_{ij} \quad (5)$$

де c_i – середнє досягнуте значення i -го показника; S_i – середня вагомість показників протидії гібридним фінансовим конфліктам; k_{ij} – оцінка значення i -го показника, що дана j -м експертом; W_{ij} – оцінка вагомості i -го показника, що дана j -м експертом; $i = \overline{1, n}$, де n – кількість показників протидії гібридним фінансовим

конфліктам; $j = \overline{1, m}$, де m – кількість експертів; f_p – досягнуте значення фінансового показника; $p = \overline{1, l}$; l – кількість фінансових показників;

$f_p = \begin{cases} 0, & \text{якщо умова фінансової безпеки не виконана} \\ 1, & \text{якщо перша умова фінансової безпеки виконана або якщо друга умова виконана,} \end{cases}$
 r – кількість поділок у шкалі оцінки показників протидії гібридним фінансовим конфліктам; d – кількість поділок в шкалі оцінки фінансових показників.

Проведене стратегічне оцінювання дало можливість порівняти результати, отримані з двома аналітичними інструментами пізнання, визначити інтегральний показник та класифікувати рівні фінансової безпеки суб'єктів підприємства відповідно до обґрунтованих підходів (табл. 1).

Таблиця 1

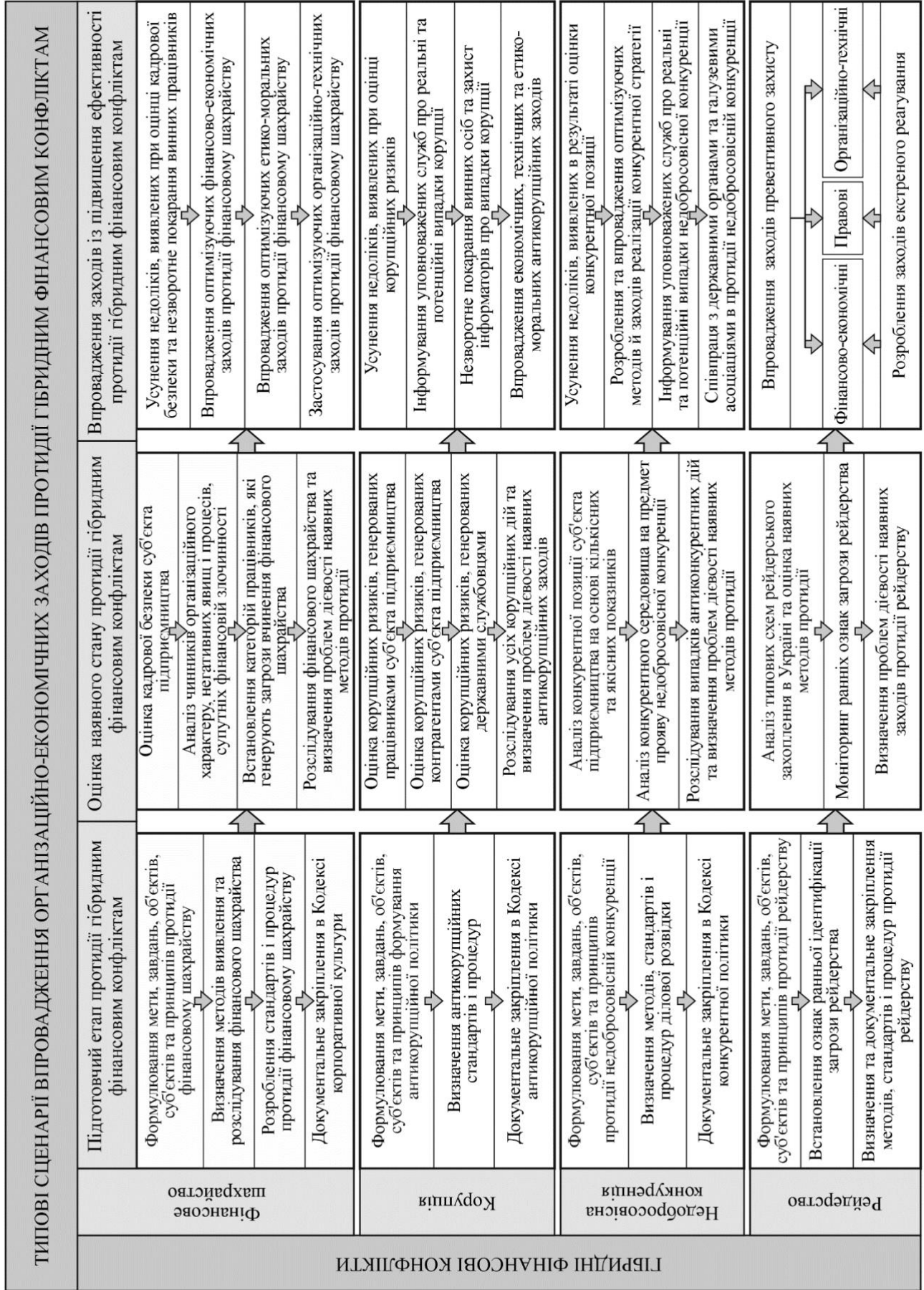
Визначення рівня фінансової безпеки досліджуваних суб'єктів підприємства

СУБ'ЄКТ ПІДПРИЄМНИЦТВА	ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ					
	На основі експертної оцінки ефективності протидії гібридним фінансовим конфліктам (10-бальна шкала)		На основі аналізу динаміки фінансових показників (12-бальна шкала)		На основі інтегральної оцінки	
	<i>ЕПГ_{фк}</i> , бали	Рівень	<i>ПФР_{сп}</i> , бали	Рівень	<i>ЕУФБ_{сп}</i> , %	Рівень
ТОВ “Вест Ойл Трейдинг”	7	Високий	3	Низький	48 %	Середній
МПП “Ірена”	4,7	Середній	9	Високий	61 %	Середній
АТ “Концерн Галнафтогаз”	8,7	Високий	7	Середній	73 %	Високий
ТОВ “Поділлянафтозбут”	6,4	Середній	4	Низький	49 %	Середній
ТОВ “Західнафтозбут”	7,4	Високий	1	Низький	41 %	Середній
ПП “ОККО-Бізнес Партнер”	8,3	Високий	6	Середній	67 %	Високий

Джерело: сформувала автор

Запропонована в роботі методика дає змогу провести комплексний аналіз рівня фінансової безпеки, враховуючи не лише фінансові параметри розвитку ділових одиниць, але й поведінкові аспекти ухвалення рішень їхніми власниками, керівництвом, а також беручи до уваги деструктивні дії зловмисників. Водночас акцентовано, що результати, отримані згідно з фінансовим й соціально-психологічним підходами різняться між собою, що підтверджує відсутність збалансованості між фінансовою та безпековою складовою політики управління на досліджуваних підприємствах та потребує їх узгодження.

Встановлено, що досліджувані гібридні фінансові конфлікти мають подібні прояви, потребують концептуального й організаційного формування основних засад забезпечення складних процесів їхній протидії, ретельного розслідування, встановлення проблем ефективності наявних методів їхнього попередження та усунення виявлених недоліків. Це обґрунтовує важливість комплексної імплементації організаційно-економічних заходів протидії гібридним фінансовим конфліктам у практику ділових одиниць й дало змогу запропонувати такі їх типові сценарії (рис. 11).

Рис. 11. Типові сценарії впровадження організаційно-економічних заходів протидії гібридним фінансовим конфліктам суб'єктів підприємництва
 Джерело: розробила автор

Доведено, що ефективність протидії гібридним фінансовим конфліктам у підприємницькій діяльності значною мірою залежить від рівня кадрової безпеки ділових одиниць. Тому з метою запобігання фінансовому шахрайству та корупції в діяльності суб'єктів підприємництва, передусім, важливо здійснювати перевірку наявності конфліктів інтересів у працівників, аналізувати їхнє фінансове становище, контролювати обґрунтованість надання пільг контрагентам. Недобросовісний персонал також генерує загрозу рейдерства й недобросовісної конкуренції, оскільки вступивши в змову зі зловмисниками може спричиняти як витік конфіденційної фінансової інформації, так і більш агресивні дії щодо інтересів ділових одиниць. Акцентовано на важливості врахування чинника благонадійності контрагентів та здійснення всебічного аналізу державної політики й процедур організаційного характеру з державними органами в сфері діяльності суб'єкта підприємництва, що дасть змогу вчасно виявити корупційні ризики. Результати дослідження підтвердили, що з метою протидії недобросовісній конкуренції та рейдерству важливо оцінювати конкурентну позицію ділової одиниці та відповідне конкурентне середовище на предмет проявів зловмисних дій, аналізувати актуальні схеми протиправного захоплення підприємств, ідентифікувати ранні ознаки ймовірного рейдерства.

Водночас, у дисертації аргументовано, що фінансова безпека суб'єктів підприємництва є результатом спільних дій їхніх внутрішніх управлінських служб та державних органів влади. Комплексність підходу до вирішення проблемних аспектів фінансової безпеки ділових одиниць вимагає застосування ефективних заходів державного регулювання. Сьогодні формуючи ефективну законодавчу базу в сфері зміцнення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та впроваджуючи дієві механізми захисту прав власників в Україні, держава здійснює позитивний вплив на фінансовий стан і фінансові результати ділових одиниць, сприяє підвищенню рівня довіри інвесторів до національних компаній, забезпечуючи таким способом збільшення інвестиційних вкладень в економіку, сприяючи її економічному зростанню.

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-прикладної проблеми, пов'язаної з поглибленням теоретико-методологічних і науково-методичних засад забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні. Результати дослідження дали змогу обґрунтувати та сформулювати стратегічні напрями і практичні рекомендації щодо підвищення ефективності управління фінансовою безпекою ділових одиниць в умовах гібридних фінансових конфліктів.

1. У кожному суспільстві складно переплетені різноманітні економічні інтереси, рівень урівноваження яких зумовлює подальший розвиток як окремих індивідів та суб'єктів господарювання, так і держави в цілому. З'ясовано, що в підприємницькій діяльності складовою частиною економічних інтересів ділових одиниць є фінансові інтереси, які є формою прояву об'єктивних потреб й спонукальним мотивом їхньої фінансово-господарської діяльності. Водночас у сучасних економічних умовах, ускладнених постпандемічним періодом й воєнним станом, фінансові інтереси суб'єктів підприємництва можуть бути суперечливими та незбалансованими з інтересами інших учасників ринку і їхнім

персоналом. Неузгодження фінансових інтересів суб'єктів господарювання з фінансовими інтересами дотичних до їхньої діяльності структур може призвести до виникнення різних конфліктних ситуацій та зумовлювати проблеми фінансової безпеки.

2. На основі узагальнення теоретичних підходів до розуміння сутності та видів фінансових конфліктів запропоновано під фінансовим конфліктом розуміти протистояння суб'єктів фінансових відносин, що виникає в процесі здійснення ними фінансово-господарської діяльності внаслідок несумісності інтересів та ціннісних орієнтирів. Фінансові конфлікти систематизовано за низкою ознак (суб'єктами, сферою й природою виникнення, рівнем взаємодії учасників, відношенням до суб'єкта підприємництва, тривалістю, організаційно-правовою формою суб'єкта підприємництва, рівнем впливу на фінансову безпеку) з виокремленням нових класифікаційних критеріїв – наслідками, результативністю й множинністю важелів впливу на фінансову безпеку суб'єктів підприємництва.

3. Доведено, що глобалізація, стрімка діджиталізація усіх економічних процесів та радикальні зміни у сфері безпеки призвели до появи низки фінансових протистоянь, характерною ознакою яких є перехід до використання гібридних важелів впливу на досягнення бажаних результатів фінансового конфлікту. Тому в сучасних реаліях доцільним є виокремлення гібридних фінансових конфліктів у самостійну галузь наукового пізнання та введення в її термінологічний апарат поняття “гібридний фінансовий конфлікт”, під яким запропоновано розуміти протистояння, що виникає у фінансових відносинах, має переважно прихований характер і передбачає скоординоване застосування множинності методів впливу з метою реалізації тіньових фінансових інтересів його учасників.

4. Визначено найпоширеніші гібридні фінансові конфлікти в сучасних умовах господарювання (рейдерство, недобросовісна конкуренція, фінансове шахрайство працівників, корупція, конфлікти з інститутами фінансово-кредитної сфери, державними органами, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом) та наголошено на важливості врахування в перелічених гібридних конфліктах впливу інформаційних загроз.

5. Сформульовано концептуальний підхід щодо структурно-компонентного аналізу гібридних фінансових конфліктів на основі методів експертної оцінки функціонування суб'єктів підприємництва, що дало можливість сформулювати їхню узагальнену характеристику за низкою спільних ознак (злочинна діяльність, спрямована на фінансову сферу; прихований характер; фальсифікація документів; наявність несанкціонованих операцій; використання фактору недобросовісного персоналу; зловживання з конфіденційною інформацією; психологічні маніпуляції) і деструктивних наслідків для фінансової безпеки ділових одиниць.

6. Акцентовано, що в умовах гібридних агресій і воєнного стану в Україні трансформується підхід до забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва, що вимагає утримання їх динамічної фінансової рівноваги та постійного пошуку балансу власних фінансових інтересів з інтересами інших учасників конкурентного економічного середовища. В цьому контексті поглиблено розуміння сутності поняття “фінансова безпека суб'єктів

підприємництва”, під яким запропоновано розуміти їхню спроможність зберігати динамічну фінансову рівновагу та рівновагу в гібридних фінансових конфліктах.

7. Констатовано, що оскільки забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємництва передбачає одночасне досягнення двох незалежних цілей – динамічної фінансової рівноваги і рівноваги в гібридних фінансових конфліктах, методологія наукового дослідження проблем фінансової безпеки ділових одиниць повинна реалізовуватись із врахуванням фінансового та соціально-психологічного підходів. На цій основі для аналізу стану фінансової безпеки ділових одиниць запропоновано використовувати концептуальну модель “Колесо рівноваги суб’єктів підприємництва в гібридних фінансових конфліктах”, що побудована на основі найбільш поширених на сьогодні гібридних фінансових конфліктів. Модель дає можливість з’ясувати рівень досягнення поставлених цілей у протидії кожному із цих конфліктів, виявити негативний вплив на стан фінансової безпеки нераціональних рішень власників та керівництва внаслідок їхніх поведінкових упереджень та тіньових інтересів інших учасників ринку, а також відстежити динаміку розвитку ділових одиниць упродовж їхнього життєвого циклу.

8. Обґрунтовано, що при дослідженні гібридних фінансових конфліктів важливим є історичний аналіз взаємопов’язаної сукупності ознак та фактів за низку періодів. У цьому контексті як альтернативний метод наукового пізнання чинників фінансової безпеки суб’єктів підприємництва запропоновано використовувати метод історичної абдукції, сформований на двокомпонентному поєднанні фактору часу при вивченні умов виникнення, формування й розвитку чинників фінансової безпеки суб’єктів підприємництва й фактору встановлення абдуктивного висновку, що ґрунтується на здійсненні міркування від наявних даних до вибору однієї із альтернативних гіпотез, яка пояснює їх найкраще.

9. Ідентифіковано типові види фінансового шахрайства в діяльності суб’єктів підприємництва, що дало можливість систематизувати причини його виникнення на ті, які пов’язані з неякісною кадровою перевіркою під час приймання на роботу, зумовлені проблемами формування корпоративної культури; спричинені прогалинами менеджменту. Встановлено, що до ранніх ознак фінансового шахрайства належать: наявність несанкціонованих операцій, відсутність первинних документів, використання підписаних незаповнених бланків документів, необґрунтоване коливання цін, значний немотивований обсяг наданих знижок, зокрема окремим контрагентам, співпраця з партнерами зі сумнівною діловою репутацією, відсутність прозорого механізму закупівель.

10. Встановлено, що рейдерство як гібридний фінансовий конфлікт щодо зміни контролю над фінансово-господарською діяльністю суб’єкта підприємництва й заволодіння його активами постійно змінює свою форму та еволюціонує разом із економічними і політичними процесами в країні. Сучасне рейдерство є багатограним процесом, в якому використовуються різноманітні методи протиправного захоплення підприємств, зокрема корупційні технології взаємодії з державними органами, кіберзлочини, економічне шпигунство, кримінальні схеми тощо. На основі ретроспективного аналізу рівня захисту прав власності в Україні впродовж 2010–2022 рр. виявлено доволі низькі позиції держави в міжнародному рейтингу захисту прав власності. Попри те, що в

2020 р. оцінка міжнародного індексу захисту прав власності (IPRI) дещо зросла порівняно з 2019 р. до значення 4,466, що становило 22-ге місце в регіоні Центральної Східної Європи та Центральної Азії та 105-те у світі, в останні два роки значення IPRI знизилося до 4,453 – у 2021 р. та 3,980 у 2022 р. Визначено, що низький рівень захисту прав власності в Україні пов'язаний передусім із тривалими складними стагнаційними процесами в правовому середовищі, відсутністю єдиного підходу до розслідування рейдерства (визначення цього терміну не закріплено на законодавчому рівні і не визначено у Кримінальному кодексі України як окреме кримінально-каране діяння, його розслідування провадиться за ознаками супутніх злочинів, передбачених іншими статтями Кримінального кодексу України) та політичною й соціально-економічною нестабільністю, зумовленою військовою агресією росії.

11. Аргументовано, що в складних умовах мінливості та невизначеності ринкового середовища складно забезпечити баланс фінансових інтересів між діловими одиницями, що конкурують в одній галузі, особливо в умовах постпандемічного періоду й гібридних агресій. Досить часто суб'єкти підприємництва застосовують нелегальні або умовно легальні методи конкурентної боротьби, що дає можливість одному із учасників ринку одержати комерційну вигоду і забезпечити краще становище на ринку обманом споживачів, партнерів, державних органів. Тому серед вагомих загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва у сфері відносин власності, варто виокремлювати недобросовісну конкуренцію, під якою запропоновано розуміти гібридний фінансовий конфлікт між суб'єктом підприємництва та його конкурентами, що виникає внаслідок порушення чинного законодавства й норм ділового етикету останніми з метою одержання неправомірних конкурентних переваг, комерційної вигоди і забезпечення домінуючого (монопольного) становища на ринку.

12. З'ясовано, що в умовах гібридних загроз зловмисники різного рівня на основі сучасних інформаційних технологій можуть використовувати кіберзлочини як важелі впливу в гібридних фінансових конфліктах й суттєво знижувати рівень фінансової безпеки як ділових одиниць, так і дестабілізувати фінансові системи окремих країн. З метою посилення фінансової стійкості держави та підвищення рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва необхідно максимально нівелювати вплив інформаційних загроз на їх функціонування. Обґрунтовано необхідність розширення та доповнення підходів до систематизації кіберзлочинів відповідно до проявів гібридних агресій на міждержавному рівні й на рівні ділових одиниць й запропоновано їхню класифікацію шляхом уточнення суб'єктів таких злочинних дій (держави та підконтрольні їм угруповання, суб'єкти підприємництва і наймані ними кіберзлочинці, терористичні групи, хактивісти).

13. У сучасних умовах розвитку економіки України визначено й розкрито етапи функціонування суб'єктів підприємництва, що займаються виробництвом та оптовою і роздрібною торгівлею паливом в країні від початку війни й розроблено логіко-історичну схему організаційно-економічних заходів щодо їхнього виходу із кризи із виокремленням оперативних заходів на кожному із встановлених етапів (початок війни, організаційно-економічна мобілізація суб'єкта підприємництва, гостра криза, лібералізація ціноутворення).

Встановлено дієвість сукупності заходів, реалізованих діловими одиницями та державними органами влади у стабілізованні економічної ситуації на початку військової агресії й обґрунтовано необхідність розроблення стратегічних орієнтирів забезпечення фінансової безпеки України та суб'єктів підприємництва в подальшій протидії агресору.

14. Запропоновано методику стратегічного оцінювання рівня фінансової безпеки ділових одиниць із врахуванням фінансового та соціально-психологічного підходів. Згідно з цією методикою рівень фінансової безпеки рекомендовано визначати діагностуванням фінансової рівноваги суб'єктів підприємництва шляхом оцінки фінансових показників, визначенням показника ефективності протидії гібридним фінансовим конфліктам експертним методом, а також розрахунком інтегрального показника ефективності управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва. Методика дає змогу здійснити комплексний аналіз рівня фінансової безпеки ділових одиниць, враховуючи не лише фінансові параметри їхнього розвитку, але й поведінкові аспекти ухвалення управлінських рішень й деструктивні дії зловмисників. Окрім того, використання запропонованого аналітичного інструментарію дає змогу порівняти результати встановленого рівня фінансової безпеки, отримані згідно з двома концептуальними підходами, виявити збалансованість чи її відсутність між фінансовою та безпековою складовою політики управління на досліджуваних підприємствах, встановити причини можливої невідповідності й усунути їх.

15. Виявлено взаємозв'язок між досліджуваними гібридними фінансовими конфліктами в підприємницькій діяльності й обґрунтовано необхідність агрегування організаційно-економічного інструментарію убезпечення від них в умовах сучасних викликів і загроз. З цією метою розроблено чотири типові сценарії впровадження організаційно-економічних заходів протидії гібридним фінансовим конфліктам у діяльності суб'єктів господарювання. Єдиний уніфікований підхід до стратегічного й оперативно-тактичного реагування на прояви фінансового шахрайства, рейдерства, корупції та недобросовісної конкуренції сприятиме їх своєчасному виявленню, запобіганню й нейтралізації деструктивного впливу на фінансову безпеку суб'єктів підприємництва в процесі євроінтеграції та глобалізаційних змін.

ПЕРЕЛІК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Dziamulych M., Shmatkovska T., Krupka M., Yastrubetska L., Vyshyvana B., Derevianko S. Introduction of NSFR Ratio on the Activities of Commercial Banks in Ukraine // *Universal Journal of Accounting and Finance*. 2021. Vol. 9 (6). P. 1544–1550. – 0,42 д. а. (автору належить 0,11 д. а., де охарактеризовано новітні підходи до оцінки ліквідності банків в контексті мінімізації фінансових ризиків та забезпечення фінансової стабільності банківських установ). URL : <http://surl.li/iksny>
2. Yastrubetska L., Orel M., Havrylenko N., Tonkykh O, Yefimov V. Financial security management under the conditions of digitalization: the state and business

- entities // International Journal of Computer Science & Network Security (IJCSNS). October 2021. Vol. 21 No. 10. P. 310–316. – 0,39 д. а. (автору належить 0,1 д. а., де розкрито взаємозв'язок фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та цифровізації й окреслено методи протидії інформаційним загрозам в підприємницькій діяльності). URL : <http://surl.li/iksoc>
3. Bocharova Y., Kokhan M., Yastrubetska L., Muratova I., Ishchuk Y., Kuliavets V. The management of technology transfer and its impact on business activity and financial security in developing countries // AD ALTA: Journal of interdisciplinary research. 2021. Vol. 11 (2). Special issue XXIV. P. 204–209. – 0,55 д. а. (автору належить 0,14 д. а., де розкрито вплив інвестицій в інновації на фінансову безпеку країн, що розвиваються). URL : <http://surl.li/eptcf>
4. Yastrubetska L., Krupka I., Kovalenko V., Zhmurko N., Mykuliak O. Companies' Financial Security Mechanism Under Hybrid Conflicts // Universal Journal of Accounting and Finance. 2022. Vol. 10, No. 1. P. 113–123. – 0,59 д. а. (автору належить 0,18 д. а., де запропоновано механізм управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва в умовах гібридних конфліктів). URL : <http://surl.li/eptca>
5. Mints A., Kolodiziev O., Krupka M., Vyshyvana B., Yastrubetska L. A cross-impact analysis of the bank payment card market parameters and non-financial sectors' indicators in the Ukrainian economy // Banks and Bank Systems. 2022. 17 (2). P. 163–177. – 0,7 д. а. (автору належить 0,18 д. а., де подано методичний інструментарій встановлення взаємозалежності зміни ситуації на ринку банківських платіжних карток і динаміки параметрів економічного розвитку нефінансових секторів економіки та обґрунтовано доцільність його використання в умовах кризових явищ в економіці). URL : <http://surl.li/eptci>
6. Яструбецька Л. С. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних загроз : монографія. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2022. 370 с. – 20,14 д. а.
7. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Управління життєвим циклом інформації суб'єктів ринку цінних паперів // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. збірник / за ред. І. Г. Ткачук. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2007. Вип. III. Т. 2. 480 с. С. 91–96. – 0,5 д. а. (автору належить 0,25 д. а., де розкрито необхідність та порядок управління життєвим циклом інформації суб'єктів ринку цінних паперів в забезпеченні фінансової безпеки).
8. Яструбецька Л. С., Дуфенюк О. М. Проблеми визначення джерел інвестиційних ресурсів в умовах розвитку ринкових форм господарювання // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Львів, 2007. Вип. 37 (1). С. 417–421. – 0,41 д. а. (автору належить 0,24 д. а., де обґрунтовано напрями вирішення проблем визначення джерел інвестиційних ресурсів в умовах ринкової економіки).
9. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Індикатори оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів господарювання // Економічні науки. Серія “Облік і фінанси” [збірник наукових праць]. 2007. Вип. 4 (16). Ч. 2. С. 73–80. – 0,5 д. а. (автору належить 0,25 д. а., де запропоновано матрицю динамічної фінансової рівноваги для оцінювання рівня фінансової безпеки підприємств).
10. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Фіскальні аспекти фінансового моніторингу в умовах глобалізації // Вісник Львівського університету. Серія

економічна. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка. 2008. Вип. 40. С. 336–339. – 0,4 д. а. (автору належить 0,2 д. а., де розкрито особливості функціонування нелегального фінансового ринку, зокрема таких його секторів, як нелегальний валютний ринок та нелегальний ринок банківських послуг).

11. Дропа Я. Б., Кульчицький М. І., Яструбецька Л. С. Аналіз структури оборотного капіталу підприємств України за напрямками вкладення // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : зб. наук. праць. 2008. Вип. IV, Т. 1. С. 156–162. – 0,46 д. а. (автору належить 0,1 д. а., де подано методикку аналізу структури оборотного капіталу підприємств).

12. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Роль та місце податкової безпеки в структурі фінансової безпеки // Розвиток фінансових методів державного управління національною економікою : зб. наук. праць. Донецьк : ДонДУУ, 2009. Т. X. 289 с. (серія “Економіка”, Вип. 126). С. 59–65. – 0,4 д. а. (автору належить 0,2 д. а., де розкрито вплив загроз податковій безпеці на фінансову безпеку держави).

13. Яструбецька Л. С. Проблеми та перспективи удосконалення системи податкового обліку в Україні // Формування ринкової економіки в Україні : наук. збірник. Львів : Інтереко, 2009. Вип. 19. С. 485–491. – 0,3 д. а.

14. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Інституційні основи стратегії фінансової безпеки України // Актуальні проблеми розвитку економіки регіону : наук. збірник / за ред. І. Г. Ткачук. Івано-Франківськ : ВДВ ЦІТ Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника, 2010. Вип. 6. Т. 2. 291 с. С. 175–182. – 0,4 д. а. (автору належить 0,2 д. а., де окреслено зовнішні загрози фінансовій безпеці держави та елементи інституційної бази, яка регламентує основні напрями забезпечення національної безпеки України).

15. Яструбецька Л. С., Підхомний О. М. Особливості забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання в умовах кризи // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2010. Вип. 21. 474 с. (Фінансово-економічні перспективи розвитку України в умовах глобалізації). С. 464–468. – 0,4 д. а. (автору належить 0,2 д. а., де розкрито причини та наслідки неналежного забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в умовах кризи).

16. Яструбецька Л. С., Яструбецький В. О., Марченко О. М. Управління фінансовою безпекою господарських структур : суб'єктно-об'єктний підхід // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Вип. 23. Ч. 2. 373 с. С. 356–363. – 0,43 д. а. (автору належить 0,25 д. а., де визначено об'єкти та суб'єкти управління фінансовою безпекою ділових одиниць).

17. Яструбецька Л. С., Яструбецький В. О. Класифікація загроз фінансовій безпеці підприємницьких структур // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. Вип. 24. 435 с. С. 426–430. – 0,35 д. а. (автору належить 0,25 д. а., де узагальнено підходи науковців до класифікації загроз фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва).

18. Яструбецька Л. С., Яструбецький В. О., Підхомний О. М. Фінансова компетентність як чинник безпеки суб'єктів господарювання // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна : збірник наукових праць / головний редактор Р. І. Тринько. Львів : Львівський

державний університет внутрішніх справ, 2011. Вип. 2. 436 с. С. 210–219. – 0,5 д. а. (автору належить 0,2 д. а., де охарактеризовано складові фінансової компетентності працівників суб'єкта господарювання).

19. Яструбецька Л. С. Формування страхового резерву грошових коштів в системі заходів підвищення рівня фінансової безпеки промислових підприємств // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. Вип. 26. Ч. 2. 366 с. С. 324–331. – 0,41 д. а.

20. Яструбецька Л. С., Яструбецький В. О. Захист інформації в системі управління фінансовою безпекою підприємств // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. Вип. 29. (Ч. 2). С. 292–298. – 0,36 д. а. (автору належить 0,25 д. а., де розкрито організаційну модель та принципи побудови системи захисту конфіденційної фінансової інформації на підприємстві).

21. Яструбецька Л. С., Яремик М. М. Аналіз особливостей злиття та поглинання підприємств в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. 2015. Вип. 25.7. С. 239–245. URL : <http://surl.li/eptcn>– 0,34 д. а. (автору належить 0,17 д. а., де подано аналіз тенденцій та причин злиття і поглинання підприємств).

22. Баб'як Я. Б., Яструбецька Л. С. Аналіз особливостей залучення вітчизняними підприємствами банківських кредитів // Молодий вчений. 2015. № 12 (2). С. 195–198. URL : <http://surl.li/eptcq>– 0,24 д. а. (автору належить 0,12 д. а., де подано аналіз проблем фінансування суб'єктів підприємництва шляхом залучення банківських кредитів).

23. Яструбецька Л. С., Терешко О. М. Рейдерство як загроза фінансовій безпеці суб'єктів господарювання в Україні // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2016. Вип. 35. (Ч. 2). С. 317–322. – 0,26 д. а. (автору належить 0,16 д. а., де розкрито сутність та причини поширення рейдерства в Україні).

24. Яструбецька Л. С. Нелегальне банкрутство як системна проблема фінансової безпеки суб'єктів господарювання в Україні // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2017. Вип. 37 (Ч. 2). С. 260–263. – 0,25 д. а.

25. Яструбецька Л. С. Особливості організації рейдерських захоплень підприємств в Україні // Економіка та суспільство. 2017. № 9. С. 1107–1112. URL : <http://economyandsociety.in/ua> – 0,35 д.а.

26. Яструбецька Л. С. Тіньова економічна діяльність як загроза фінансовій безпеці України // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. Вип. 40. Ч. 2. С. 264–271. – 0,35 д. а. URL : <http://surl.li/eptbp>

27. Яструбецька Л. С., Терешко О. М. Особливості забезпечення фінансових інтересів суб'єктів господарювання // Формування ринкової економіки в Україні : зб. наук. праць. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. Вип. 41 (Ч. 2). С. 165–173. – 0,38 д. а. (автору належить 0,25 д. а., де розкрито сутність та класифікацію фінансових інтересів суб'єктів господарювання).

28. Яструбецька Л. С. Методи протидії рейдерству в Україні // Вісник Львівського університету. Серія економічна. 2019. Вип. 57. С. 298–304. Львів : ЛНУ імені Івана Франка. – 0,34 д. а. URL: <http://surl.li/epsxd>

29. Яструбецька Л. С. Інформаційне забезпечення суб'єктів фінансових відносин як об'єкт захисту // Економічний простір : зб. наук. праць. Дніпро : ПДАБА, 2020. № 159. 178 с. С. 157–161 – 0,3 д. а. URL : <http://surl.li/eptbq>
30. Яструбецька Л. С. Гібридний фінансовий конфлікт як загроза фінансовій безпеці суб'єктів підприємництва в Україні // Науково-практичний журнал “Економічні студії”. 2021. Вип. 1 (31). С. 173–179. – 0,5 д. а. URL : <http://surl.li/epndf>
31. Яструбецька Л. С. Комплексна методика оцінки рівня фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні за умов гібридних загроз // Підприємництво та інновації : наук.-практ. журнал. 2021. № 17. С. 75–83. – 0,5 д. а. URL : <http://surl.li/epswg>
32. Яструбецька Л. С. Недобросовісна конкуренція як гібридний фінансовий конфлікт // Приазовський економічний вісник. 2021. Вип. 2 (25). С. 207–212. – 0,38 д. а. URL : <http://pev.kpu.zp.ua/vypusk-2-25>
33. Яструбецька Л. С. Корупція як системна проблема фінансової безпеки в Україні // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. Вип. 36/2021. С. 171–178. – 0,5 д. а. URL : <http://surl.li/eptbv>
34. Яструбецька Л. С. Рейдерство як конфліктна форма перерозподілу власності в Україні // Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка. 2021. Випуск 6. С. 105–112. – 0,35 д. а. URL : <http://surl.li/epsxj>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

35. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Експертні методи в управлінні фінансовою безпекою суб'єктів господарювання // Сучасні аспекти фінансового управління економічними процесами : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Севастополь, 2007 р.). Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2007. 312 с. С. 80–82. – 0,1 д. а. (автору належить 0,05 д. а., де визначено якісні чинники фінансової безпеки суб'єктів господарювання).
36. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Актуальні проблеми контролю нелегальних систем переказу вартості // Управління підприємством: проблеми та шляхи їх вирішення : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Севастополь, 2009 р.). ДонНУЕТ, 2009. 395 с. С. 235–238. – 0,2 д. а. (автору належить 0,1 д. а., де визначено особливості поширення нелегальних систем переказу вартості).
37. Підхомний О. М., Яструбецька Л. С. Бухгалтерський та податковий облік в системі запобігання та протидії нелегальним фінансовим схемам // Засоби фінансового забезпечення стійкого економічного розвитку: матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. (м. Севастополь, 2009 р.). Севастополь : Вид-во СевНТУ, 2009. 138 с. С. 39–40. – 0,1 д. а. (автору належить 0,05 д. а., де обґрунтовано актуальність застосування інструментарію бухгалтерського та податкового обліку в сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом).
38. Яструбецька Л. С., Яструбецький В. О. Фінансові злочини в банківських установах // Проблеми забезпечення економічної безпеки держави та суб'єктів господарювання : матеріали Міжкафедрального круглого столу (м. Львів, 2012 р.). Львів : СПОЛОМ, 2012. С. 109–110. – 0,08 д. а. (автору належить 0,05 д. а., де охарактеризовано види фінансового шахрайства в банківських установах).

39. Яструбецька Л. С. Онишкевич Н. А. Проблеми виникнення кризових явищ на підприємстві // Західноукраїнський науковий вісник : матеріали III Міжрегіональної наук.-практ. конф. “Україна на шляху до реформ: політико-правові проблеми сучасності” (м. Івано-Франківськ, 2013 р.). Івано-Франківськ : ГО “ЗУНТ”, 2013. Вип. 2. 55 с. С. 49–54 – 0,3 д. а. (автору належить 0,15 д. а., де охарактеризовано причини виникнення кризових явищ в діяльності вітчизняних підприємств).
40. Яструбецька Л. С., Терешко О. М. Напрями підвищення рівня захисту конфіденційної фінансової інформації підприємств // Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (пам’яті завідувача кафедрою інформаційних систем у менеджменті, професора Юринця В. Є. присвячується) (м. Львів, 2014 р.). ЛНУ імені Івана Франка, Львів : Ліга-Прес, 2014. 289 с. С. 287–289. – 0,1 д. а. (автору належить 0,06 д. а., де окреслено напрями підвищення рівня захисту конфіденційної фінансової інформації суб’єктів підприємництва).
41. Yastrubetska L., Dolyna I. Factors impacting information security of enterprises // Проблеми становлення інформаційної економіки в Україні : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 2015 р.). Львів, Ліга-Прес, 2015. С. 129–132. – 0,18 д. а. (автору належить 0,1 д. а., де ідентифіковано чинники, що впливають на інформаційну складову фінансової безпеки суб’єктів підприємництва).
42. Яструбецька Л. С., Демко В. В. Аналіз фінансових результатів діяльності підприємств України // Актуальні проблеми економіки і фінансів : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ – м. Відень, 2015 р.). URL : <http://surl.li/eptdb> – 0,26 д. а. (автору належить 0,13 д. а., де здійснено аналіз особливостей формування чистого прибутку на підприємствах України).
43. Яструбецька Л. С., Мелевич С. М. Теоретичні засади державної фінансової підтримки розвитку малих підприємств в Україні // Тенденції розвитку економіки у 2019 році: аналітичний та теоретико-методологічний аспекти : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Одеса, 7 грудня 2019 р.) / відп. за випуск д. е. н., проф. С. О. Якубовський. Одеса : ОНУ імені І. І. Мечникова, 2019. 120 с. С. 99–101. – 0,18 д. а. (автору належить 0,09 д. а., де окреслено пріоритетні напрями державної фінансової політики підтримки розвитку малого бізнесу в Україні).
44. Яструбецька Л. С. Гібридні фінансові конфлікти в підприємницькій діяльності : сутність та узагальнена характеристика // Економічна безпека: держава, кластер, підприємство : матеріали II Міжнар. наук. конф. (м. Лісабон, 2021 р.). Рига, Латвія : Baltija Publishing, 2021. 72 с. С. 63–67. – 0,2 д. а.
45. Яструбецька Л. С. Фінансове шахрайство як загроза фінансовій безпеці суб’єктів підприємництва в Україні // Розвиток соціально-економічної системи держави та регіонів : матеріали Наук.-практ. конф. (м. Одеса, 2021 р.). Херсон : Видавництво “Молодий вчений”, 2021. 100 с. С. 68–72. – 0,36 д. а.
46. Яструбецька Л. С. Корупція як системна проблема забезпечення фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в Україні // Визначальні дослідження у сучасному світі економіки : збірник матеріалів Наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 2022 р.). Східноукраїнський інститут економіки та управління. Запоріжжя : ГО “СІЕУ”, 2022. 96 с. С. 62–64. – 0,25 д. а.

47. Яструбецька Л. С. Методи протидії фінансовим злочинам в підприємницькій діяльності // Економічні стратегії в аспекті управлінського розвитку : збірник тез наукових робіт учасників Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 2022 р.). ГО “Центр економічних досліджень та розвитку”. Одеса : ЦЕДР, 2022. 96 с. С. 73–76. – 0,26 д. а.
48. Яструбецька Л. С. Критерій гібридності в класифікації загроз фінансовій безпеці суб’єктів підприємництва в Україні // Наукові дослідження в сучасному світі економіки : матеріали Наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 2022 р.). Дніпро : “Перспектива”, 2022. 96 с. С. 73–77. – 0,31 д. а.
49. Яструбецька Л. С. Ознаки виявлення рейдерського захоплення бізнесу в Україні // Актуальні питання економіки в контексті глобальних викликів : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Львів, 2022 р.). ГО “Львівська економічна фундація”. Львів : ЛЕФ, 2022. 100 с. С. 77–79. – 0,23 д. а.
50. Яструбецька Л. С. Ознаки фінансового шахрайства в діяльності суб’єктів підприємництва в Україні // Реформування економіки в контексті міжнародного співробітництва : механізми та стратегії : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя – м. Караганда – м. Каунас, 2022 р.). 100 с. С. 78–80. – 0,24 д. а.
51. Яструбецька Л. С. Оцінка благонадійності працівників як інструмент протидії фінансовому шахрайству на підприємстві в умовах пандемії Covid-19 // Economy digitalization in a pandemic conditions: processes, strategies, technologies : Proceedings of the II International Scientific Conference (Kielce, Poland, February 4–5, 2022). Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. 168 p. P. 138–143. – 0,11 д. а.
52. Яструбецька Л. С. Класифікація корупційних дій в підприємницькій діяльності // Конкурентоспроможність економіки країни в світовому аспекті : зб. матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2022 р.). Київ : ГО “Київський економічний науковий центр”, 2022. 93 с. С. 79–84. – 0,2 д. а.
53. Абляєв Е. А., Яструбецька Л. С. Сутність та причини фінансових конфліктів у діяльності компаній // Наукова робота вчених-гуманитаріїв : матеріали Міжнар. наук. конф. (Київ, 2022 р.). Видавництво “ACADEMCONF.COM”, 2022. 24–31. – 0,2 д. а. (автору належить 0,1 д. а., де охарактеризовано причини фінансових конфліктів у діяльності суб’єктів господарювання).
54. Абляєв Е. А., Яструбецька Л. С. Систематизація фінансових конфліктів у корпоративних відносинах // Інтегрований підхід до модернізації науки: методи, моделі та мультидисциплінарність : матеріали Міжнар. наук.-практ. конференції (м. Вінниця – м. Відень, 2022 р.). International scientific journal “Grail of Science”, № 23. pp. 50–54. – 0,2 д. а. (автору належить 0,1 д. а., де подано систематизацію фінансових конфліктів суб’єктів господарювання).
55. Яструбецька Л. С. Вплив персоналу на інформаційну складову фінансової безпеки суб’єктів підприємництва в Україні // Стратегії інноваційного розвитку економіки країни: підприємство, регіон, держава : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 2022 р.). Київ : Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського. 2022. 72 с. С. 58–62. – 0,28 д. а.

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

56. Яструбецька Л. С. Управління грошовими потоками підприємств в умовах ринкової економіки : сутність, значення та принципи реалізації // Економіка:

проблема теорії та практики : зб. наук. праць. Дніпропетровськ : ДНУ, 2006. Вип. 216. Т. IV. 290 с. С. 939–944. – 0,27 д. а.

57. Яструбецька Л. С. Теоретико-методологічні основи формування організаційно-економічного механізму управління грошовими потоками промислових підприємств України // Вісник Львівського університету. Серія економічна. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка. 2006. Вип. 35. С. 385–391. – 0,22 д. а.

58. Яструбецька Л. С. Класифікація грошових потоків підприємств – важлива складова ефективного управління ними // Збірник матеріалів на пошану доктора економічних наук, професора, заслуженого діяча науки і техніки Степана Злупка. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2006. С. 455–464. – 0,3 д. а.

59. Яструбецька Л. С., Дуфенюк О. М. Визначення та систематизація чинників впливу на формування грошових потоків промислових підприємств України // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія економічна : зб. наук. праць / за ред. Р. І. Тринько. Львів. 2006. Вип. 1 (3). С. 183–193. – 0,3 д. а. (автору належить 0,2 д. а., де визначено вплив чинників формування грошових потоків промислових підприємств України на взаємовідносини із різними суб'єктами їх економічного оточення).

60. Фінанси в трансформаційній економіці України : навч. посібник / за ред. М. І. Крупки ; Рекомендовано МОН України (лист № 14/18.2-427 від 21.02.2006 р.). Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2007. 614 с. – 53,73 д. а. (автору належить 1,15 д. а. – Розділ 15 “Удосконалення управління грошовими потоками підприємств”, С. 555–565).

61. Банківська система : навч. посібник / Затверджено МОН України ; за ред. д.е.н., проф. М. І. Крупки. Львів : ВЦ ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 510 с. – 30,6 д. а. (автору належить 1,1 д. а. – Розділ 13. “Управління фінансовою безпекою банківських установ”, С. 396–425).

62. Банківська система : підручник / [М. І. Крупка, Є. М. Андрущак, Н. Г. Пайтра та ін.] ; за ред. д-ра. екон. наук. М. І. Крупки. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 556 с. – 44,8 д. а. (автору належить 1,1 д. а. – Розділ 13. “Управління фінансовою безпекою банківських установ”, С. 404–433).

63. Фінансова безпека суб'єктів господарювання : підручник / М. І. Крупка, Л. С. Яструбецька. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2018. 320 с. – 19,8 д. а. (автору належить 17,2 д. а. – Розділ 1. “Місце та роль фінансової безпеки суб'єктів господарювання в ринкових умовах”, С. 12–36; Розділ 2. “Вплив конфліктів на фінансову безпеку суб'єктів господарювання”, С. 37–52; Розділ 4. “Рейдерство як конфліктна форма перерозподілу власності в Україні”, С. 93–132; Розділ 6. “Вплив персоналу на фінансову безпеку суб'єктів господарювання”, С. 159–181; Розділ 7. “Інформаційне забезпечення суб'єктів фінансових відносин як об'єкт захисту”, С. 182–218; Розділ 8. “Механізм управління фінансовою безпекою суб'єктів господарювання”, С. 219–234; Розділ 9. “Державне регулювання фінансової безпеки суб'єктів господарювання”, С. 254–289).

64. Фінансовий менеджмент : підручник / за ред. д-ра екон. наук, проф. М. І. Крупки ; [М. І. Крупка, О. М. Ковалюк, В. М. Коваленко та ін.]. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 440 с. – 35,5 д. а. (автору належить 1,05 д. а. – Розділ 4. “Управління грошовими потоками підприємств”, С. 83–102).

АНОТАЦІЯ

Яструбецька Л. С. Фінансова безпека суб'єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних фінансових конфліктів. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2022.

У дисертації розроблено теоретико-методологічні засади забезпечення фінансової безпеки суб'єктів підприємництва в Україні в умовах гібридних фінансових конфліктів та обґрунтовано практичні рекомендації щодо діагностування і підвищення її рівня.

Поглиблено теоретичні основи забезпечення фінансової безпеки ділових одиниць, зокрема уточнено сутність поняття “фінансова безпека суб'єктів підприємництва” як спроможність зберігати динамічну фінансову рівновагу та рівновагу в гібридних фінансових конфліктах й запропоновано виокремлювати гібридні фінансові конфлікти в самостійну галузь наукового пізнання з визначенням цього поняття як протистояння, що виникає у фінансових відносинах, має переважно прихований характер і передбачає скоординоване застосування множинності методів впливу з метою реалізації тіньових фінансових інтересів його учасників.

Рекомендовано використання у фінансовій науці різновидності гібридних фінансових конфліктів (рейдерство, недобросовісна конкуренція, фінансове шахрайство працівників, корупція, конфлікти з інститутами фінансово-кредитної сфери, державними органами, відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом) та сформульовано концептуальний підхід до їхнього структурно-компонентного аналізу шляхом експертної оцінки функціонування суб'єктів підприємництва. Запропоновано метод історичної абдукції, сформований на двокомпонентному поєднанні фактору часу при вивченні умов виникнення, формування й розвитку чинників фінансової безпеки суб'єктів підприємництва та фактору встановлення абдуктивного висновку, що ґрунтується на міркуванні від наявних даних до вибору однієї із альтернативних гіпотез, яка пояснює їх найоптимальніше. Концептуалізовано типові сценарії впровадження організаційно-економічних заходів протидії гібридним фінансовим конфліктам у практику функціонування ділових одиниць.

Ключові слова: фінансові інтереси, фінансова безпека суб'єктів підприємництва, гібридний фінансовий конфлікт, рейдерство, фінансове шахрайство, недобросовісна конкуренція, корупція, управління фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва, діджиталізація, військова агресія.

ANNOTATION

Yastrubetska L. S. Financial security of business entities in Ukraine under the conditions of hybrid financial conflicts. – The manuscript.

Thesis for a Doctor of Economics degree by specialty 08.00.08 – Money, Finance and Credit. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2022.

The dissertation is devoted to the substantiation of theoretical and methodological principles and the development of practical recommendations for ensuring the financial security of business entities in Ukraine under the conditions of hybrid financial conflicts.

The conceptual basis of ensuring the financial security of business entities is investigated in the dissertation work. The author's interpretation of the essence of the concept of financial security of business entities as the ability to maintain dynamic financial balance and balance in hybrid financial conflicts is formulated. The analysis of the views of scientists regarding the interpretation of the concept of “financial conflict” was carried out, which made it possible to offer a more precise definition of it as a confrontation between the subjects of financial relations, which arises in the process of their financial and economic activity due to the incompatibility of interests and value orientations.

It is substantiated that as a result of the hybrid aggression of the Russian Federation, threats of a new type have been actualized. It is proposed to understand these hybrid threats as the phenomena that arise because of the evolution and interconnection of various elements, which in turn can constitute a combination of two or more different properties and characteristics, which together form a more a complex and multidimensional threat. In this context, it is argued that hybrid financial conflicts should be separated into an independent field of scientific knowledge. The concept of “hybrid financial conflict” should be introduced into the conceptual and terminological apparatus of ensuring the financial security of business entities. It is proposed to understand it as the opposition that arises in financial relations, which has mainly hidden nature and involves the coordinated use of multiple methods of influence in order to realize the shadow financial interests of its participants.

It has been proven that among the most common hybrid financial conflicts, it is important to single out the following: raiding, unfair competition, financial fraud of employees, corruption, conflicts with institutions of the financial and credit sphere, state bodies, laundering of proceeds obtained in criminal way. It is also emphasized that in the conditions of digitalization of the economy, it is important to take into account the influence of informational threats in the listed hybrid conflicts.

It is substantiated that in the process of learning the factors of financial security of business entities, in particular hybrid financial conflicts, it is important to take into account the time factor. It is proposed to apply the method of historical abduction formed on the two-component combination – the time factor when studying the conditions of the emergence, formation and development of factors of financial security of entities entrepreneurship and the factor of establishing an abductive conclusion, which is based on reasoning from the available data to the choice of one of the alternative hypotheses, which explains them best.

The dissertation formulates a conceptual approach to the structural and component analysis of hybrid financial conflicts which proved its interconnection. The necessity of aggregating the organizational and economic tools for countering hybrid financial conflicts under the conditions of modern challenges and threats is substantiated and four typical scenarios of the introduction of organizational and economic measures to combat raiding, unfair competition, financial fraud of employees, corruption into the business practice have been conceptualized.

Keywords: financial interests, financial security of business entities, hybrid financial conflict, raiding, financial fraud, unfair competition, corruption, management of financial security of business entities, digitalization, military aggression.